Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

VESTJYDER FORTÆLLER

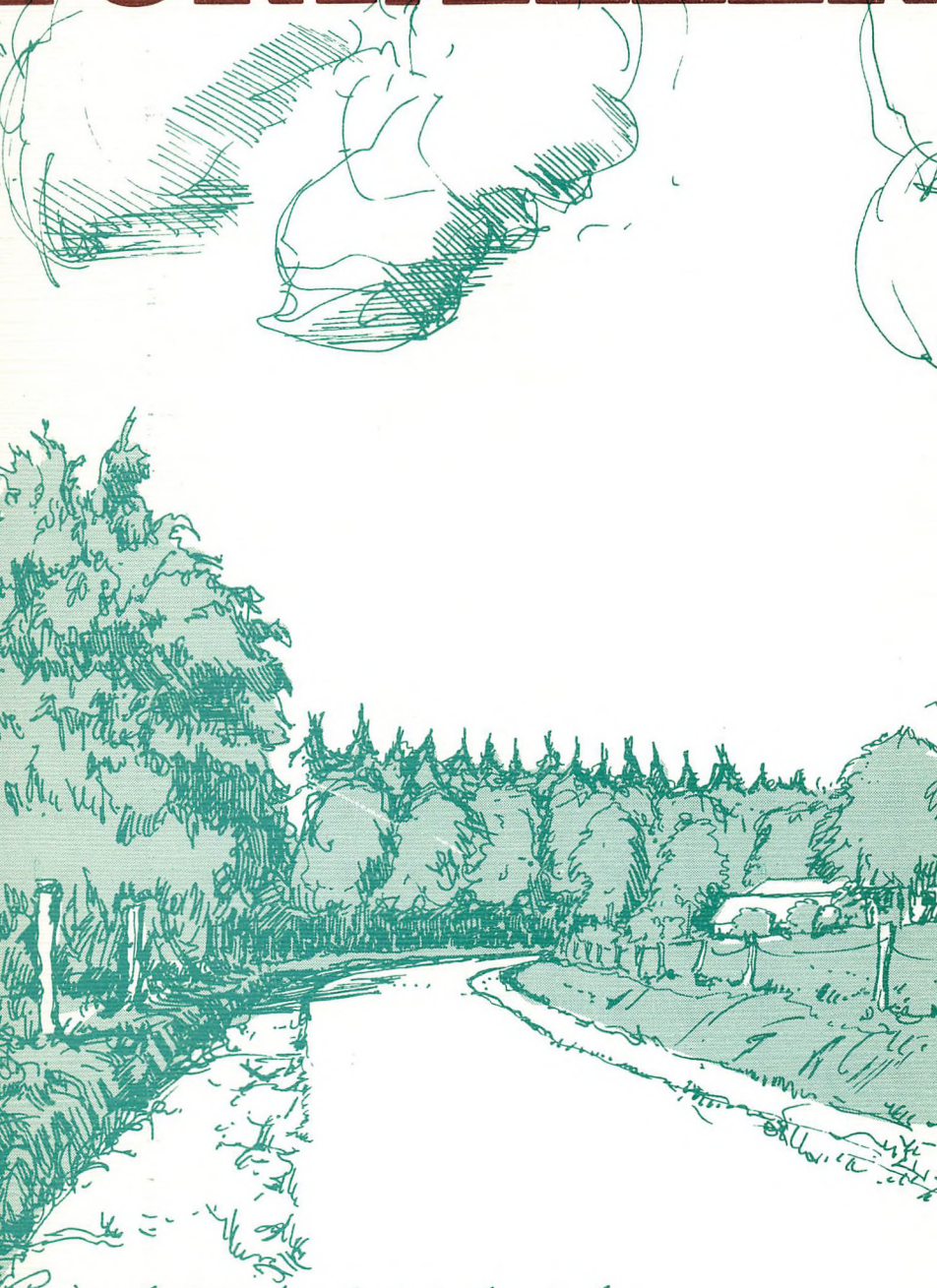

Grimstrup krat set fra syd.

VESTJYDER FORTÆLLER

REDAKTION:
POUL BENNEDSEN, A. RECHTER, V. ARNTH NIELSEN, T. CLAUSEN, E. FRANDSEN
OMSLAGSTEGNING: OLAF BAK
HELE OVERSKUDDET
VED SALG AF BOGEN
GÅR TIL LIONS HJÆLPEARBEJDE
TRYK: SKOVS TRYKKERI, VARDE

ISBN 87-980498-8-7

VESTJYDER

fortæller

LIONS FORLAG — VARDE
1980

INDHOLDSFORTEGNELSE

ET DRENGERBARN
af Hans Peter Sloth Hansen, New Zealand 9

TO MALERE
af forfatteren Ulf Gudmundsen, Fanø 18

GENSYNET MED ADAMAS
af boghandler Thyge Clausen, Varde 23

EN LEVNEDSSKILDRING
af fhv. borgmester Axel Hansen, Agerbæk 35

OM MIN ANKOMST TIL VARDE
af Else Nordentoft Kietz 52

EN GYMNAST, DER NÅEDE STORE RESULTATER
af Gustav Jensen, Nr. Nebel 55

OM VINTERLÆRERE OG VINTERSKOLER I GRIMSTRUP
af J. Bastholm, Varde 64

PROVISORIETIDENS GENDARMERIKORPS
af fhv. overlærer Evald Larsen, Varde 70

TIDERNE SKIFTER
af William Christensen, Oksbøl 81

MI NABO, PE SME ....
af stud. mag. Kristian Kristiansen, Odense 87

THOMAS
af bibliotekar Lauritz U. Christiansen, Jerne 95

FORORD

OGSÅ VED udgivelsen af dette års »Vestjyder fortæller« skal der rettes en stor og velment tak til såvel de mennesker, der har bidraget med en artikel, som til de mennesker, der køber bogen for at læse den eller for at bruge den som foræring.

Redaktionen glæder sig over en interesseret læserskare — det er opmuntrende at vide, at denne lille udgivelse står i visse hjem fra 1. til nu 16. udgave.

Redaktionen kipper med flaget for redaktør Olaf Bak, Bramming, der så velvillig gennem alle årene har været garant for, at bogens forside ikke blot har været et omslag, men — netop med Baks sikre streg — været bogens første fortælling.

Varde, oktober 1980. LIONS CLUB VARDE.

ET DRENGEBARN

AF HANS PETER SLOTH HANSEN, URENUI, NEW ZEALAND.

DEN 11.08.1940 fødtes på »Lundsgaard i Oksbøl et drengebarn. Senere blev samme dreng døbt ved navnet Hans Peter Sloth Hansen i Aal kirke.

Min mor har ofte fortalt mig, at jeg var det store lys i det mørke år 1940, da krigen brød ud.

Jeg blev opkaldt efter begge mine bedsteforældre. Hans Søren Hansen var min fars far, og Peter Lundsgaard Damgaard var min mors far.

Min bedstefar Hans Søren og bedstemor Ane, som boede i Gedbjerg, nu Ryttergaarden, kan jeg begge tydeligt huske. De var dejlige mennesker at besøge for en lille dreng, som gerne ville forkæles. Skikken var, at hjemme på »Lundsgaard« måtte vi spise lige så meget rugbrød, som vi ville, og kun ét stykke sigtebrød. På Gedbjerg var det anderledes, for der måtte man få et kogt æg hver dag og ikke kun om søndagen. Desuden skulle man ikke spise rugbrød til ægget, men måtte få hjemmebagt sigtebrød. »Sajdakaeg«.

En af de store oplevelser på Gedbjerg var, når min onkel Niels, som på daværende tidspunkt tjente hjemme, spillede på sin grammofon. Det var en af de gamle modeller, som man trak op med håndsving. Et meget yndet job. Endnu kan jeg huske »Katinka, Katinka, luk vinduet op« brøle gennem hele huset.

Bedstefar Peter Lundsgaard Damgaard er vel nok den af bedsteforældrene, jeg bedst kan huske, da han boede til aftægt på »Lundsgaard«. Bedstemor Petrine døde før jeg blev født.

Bedstefar Damgaard og jeg havde mange hyggelige stunder sammen. Vi gik mange ture. Blandt andet »op o a Bavn o sie te a høveder som græst i æ fen«, han havde lejet.

Det var bedstefars og mit arbejde at hente affaldet i flygtningelejren til grisene. En dag, da vi var på vej hjem fra lejren og var kommet godt igennem vagten (nu Harald Nissens hus »på Skolevænget«). kaldte vagten bedstefar tilbage. Bedstefar, som jo nok var lid stædig og kørte med hurtige Frederiksborgere, ville ikke standse, men jagede på hestene. Vagten skød op i luften for at få ham til at standse, men på det tidspunkt var vi allerede nået ned til svinget ved Kirkegade, og har ikke hørt fra vagten siden.

Når den gamle smed, Agner Nielsens far, kæmneren Anders Jørgensen, vejmanden og bedstefar havde kortensspil på »Lundsgaard« blev »æ pot« altid smidt under »æ buer«, når aftenens spil var færdig. Vi børn var ikke sene til at kravle under bordet næste morgen for at finde småpenge.

Der var som regel mange mennesker i mit hjem, især da far avlede mange kartofler, jordbær og andre grøntsager. På et tidspunkt var der to piger i huset. Min kusine Ruth Burgaard stod i grøntsagsforretningen, (nu blikkenslager Sofus' forretning), desforuden en karl, bedstefar, mor og far, tre børn på det tidspunkt. Ja og så var fru mekaniker Bjerg også fast inventar til formiddagskaffen.

Bedstefar gav mig en lille firehjulet trækvogn, hvori jeg kørte brændsel ned til grøntsagsforretningen. Denne vogn blev senere stjålet af de tyske flygtninge, som var på vej hjem efter kapitulationen.

Dagen måtte jo komme, da jeg skulle begynde i skolen, ikke at jeg nogensinde blev glad for det.Frk. Kudahl var min første lærerinde, som hun også havde været det for min far og mor. Jeg fandt hurtigt ud af, at frk. Kuhdal ikke kunne komme ind under buskene i hendes have for at gøre rent. Desuden vankede der jo da også en »kønning« mad og en 25 øre, hvis jeg gjorde det for hende. Se det var jo da noget, man kunne forstå, i stedet for at lære at læse og skrive. Arbejdet var dog altid gjort før skoletid.

Min store lyst var og er dog landbruget. Hver morgen før skoletid var jeg af fri vilje oppe og hjælpe med at fodre dyrene.

Nogle af de største oplevelser var vel nok når far spændte »Prins« for charabancen. Mor pakkede madkurv med kylling og meget andet godt,som så blev pakket ind i kassen under kuskesædet. Et knald med pisken. »Prins« satte i gang og bjælden på seletøjet startede at ringe. De mange ture førte os til skov, strand og eng, dyrskue i Varde eller måske Cirkus »Mie«. Det var det eneste transportmiddel, vi havde, og meget hyggeligt.

Gymnastik har altid spillet en stor rolle i vort hjem, og jeg husker den stolte dag, da far, som fanebærer for mandsholdet, mor på frueholdet, og Karen, min søster, og jeg på børneholdene, ledede os alle op ad gulvet i gymnastiksalen. En af de store mænd inden for drengegymnastikken i Oksbøl på det tidspunkt må jo nok være Anker Tobiasen. Det var med stor glæde, at jeg gik til gymnastik hos ham.

I Billumvad havde far et lille stykke tørvemose, hvor han og karlen lavede vores egne tørv til komfuret. Det var en hel udflugt, når vi kørte derud i kassevognen med madkurv og termoflaske. De våde firkantede, ca. 1 meter lange tørvestykker, som blev skåret ud af mosen, blev lagt på en slæde, for derefter at blive trukket op på højere land ved hjælp af hestene. Tørvestykkerne blev nu lagt på jorden og skåret i 2 tommer tykke skiver. De blev liggende i nogle dage for at blive hårde, hvorpå de skulle stakkes for tørring.

Det var under dette arbejde, at jeg fandt et stort stykke rav i en af tørvene. Jeg gav det til min mor, som senere fik lavet det til en broche med sølvkæde.Mor har senere foræret dette minde til vores datter Mette.

Når tørvene skulle hjem, sad jeg med far på toppen af læsset med lommerne fulde af småsten. Aftalen var så, at hvis jeg kunne ramme telefonpælene, skulle far betale mig 10 øre, men hvis jeg ikke ramte, skulle jeg betale ham 5 øre. Denne lille forretning gik godt for mig til vi nåede Egon Knudsens gård »Højager«.Hvorefter far lod hestene løbe hurtigt forbi telefonpælene. Jeg kan i hvert fald huske, at jeg var godt gal i hovedet, da vi nåede hjem. Uden tvivl har jeg tabt.

En anden ting, som satte kulør på min barndom, var, når skærslippere sov i høet foran hestene. Historierne, som disse mænd kunne fortælle, kunne nok få drengeører til at stå op i en spids.

Da jeg som ung mand på 16 år først skulle ud at stå på egne ben,

var det ikke besværligt at indordne sig under andre mennesker. Vi havde som børn hjemme på »Lundsgaard« fået en kærlig, men streng opdragelse. Og landbrugsarbejdet føltes aldrig som en byrde.

Efter nogle års arbejde i forskellige pladser i Jylland såvel som på Fyn blev jeg indkaldt til soldat i Varde i 16 mdr. den 1.11.1959. Det var med stor glæde og forventning, at jeg i november 1961 drog på Ollerup Gymnastikhøjskole, en tid som jeg aldrig vil glemme og senere har haft megen glæde af.

Som nyudsprungen gymnastikleder fik jeg arbejde på Oksbøl Folke- og Realskole og arbejdede samtidig som karl hjemme på »Lundsgaard«. På samme tid ledede jeg karleholdet for Aal Gymnastikforening. Første november 1963 mødte jeg på Gråsten Landbrugsskole, hvor jeg skulle lede gymnastikken og selv være elev.

Efter nogle måneders ophold på skolen startede jeg et frivilligt gymnastikhold. De var meget dygtige, og vi blev ved flere lejligheder inviteret ud for at give opvisninger. Da sommeren begyndte, fik jeg tilbud om at lede Sønderborg amtshold, en stor oplevelse med 72 gymnaster.

På det tidspunkt søgte jeg om at emigrere til New Zealand. Jeg forlod Danmark i oktober 1964. Grethe fulgte efter i januar 1965, og vi giftede os ugen efter.

For så hurtigt som muligt at lære noget engelsk tog jeg arbejde i byen Wanganui, hvor jeg installerede fjernsynsantenner i nogle måneder. Derefter kaldte landbruget mig atter tilbage, og jeg arbejdede på to fårefarme i fem år. Det blev mig hurtigt klart, at det ikke kunne lade sig gøre at bleve selvstændig ved at arbejde på landet. Derefter begyndte min svoger, Jens Bukholt, og jeg at købe huse, som kunne laves om til lejligheder.

I 1970 blev arbejdet med husene for krævende til at det kunne klares i ferierne. Min familie og jeg måtte flytte til Wanganui, hvor vi havde alle husene. For første gang i mit liv kom jeg til at arbejde for staten, nemlig som postbud. Dette arbejde gav megen fritid, som jeg kunne bruge på husene. Som postbud arbejdede jeg i 4 mdr. Derefter var jeg i et bageri i 4½ år. Medens jeg var i Wanganui, købte jeg en lille farm på 30tdr. land og 1/5 andel i en på 300 tdr. land som var beregnet til skov og landbrug.

1975 var et dejligt år. Den lille farm og nogle lejligheder blev solgt, og vi købte vores nuværende farm, som er på 1769 tdr. land, hvoraf 700 er i græs og resten en form for urskov.

Da vi overtog farmen, var den meget forsømt. Huset havde ikke været beboet i 7 år, alt var frygtelig beskidt, og intet virkede. Det første, vi installerede ved ankomsten, var to spader ved bagdøren, huset havde intet toilet, så det var bare med at finde lidt læ bag hækken.

Dette problem blev dog hurtigt løst med et nyt badeværelse. Opgave nr. 2 var at installere varmt vand, så vi kunne få et varmt bad. Alt mens jeg gjorde dette arbejde, fik Grethe gjort rent, malet og tapetseret.

De fleste af bygningerne var faldefærdige, så vi fik en af kommunens mænd med gummiged til at hjælpe med at rydde op. Alt, som ikke kunne brændes, blev kørt væk. Vi fik en rundkørsel lavet foran huset og plantede urskovsplanter i midten. En stor græsplæne blev anlagt og mange buske plantet.

Farmen ligger ca. 3 km fra nærmeste nabo og 11 km fra købmand og skole. Der er 22 km til en by som Oksbøl. Og vi føler os ikke isoleret, for den første farm, vi arbejdede på, havde 50 km til købmand. Der er skolebus for alle børn, som har mere end 2 km til skole.

Klimaet her er meget fint. Der kommer aldrig sne som lægger sig. Kun lidt løst stof, som forsvinder med det samme, og kun en eller højst to gange om året. Vi har nattefrost 5 til 10 gange hver vinter, men det er altid væk ved frokost. Dette betyder, at alle dyr kan gå ude hele året rundt, og det er en mægtig besparelse i omkostningerne til udbygninger. Vi har bygget et nyt »woolshed« dvs. udhus, hvor fårene bliver klippet, givet medicin, sorteret og ellers sendt ud igen. Dette hus kan holde 1000 får ad gangen.

1978 rejste vi, Grethe og jeg og børnene Niels og Mette til Danmark på 2½ mdr. ferie. Det var da 13 år siden jeg forlod Danmark og turen hjem var en uforglemmelig oplevelse. En af de første dage, vi var hjemme, var det meningen, at jeg ville besøge min kusine Ruth Burgaard på Elmevej til formiddagskaffe. Ca. kl. 9 forlod jeg »Lundsgaard«, men på vejen derop mødte jeg først Esben Kræn, Arnskov og Hartvig Sørensen. Ind i banken for at sige goddag til

»Nitte«. Ind til Marinus og købe nye træsko og så mødte jeg Anker Tobiasen lige før jeg nåede Ruth til en meget forsinket formiddagskaffe.

Udbygningen af Oksbøl i de 13 år har været kolosal. Der, hvor jeg gik og pløjede med hestene og lyttede til lærkesang og vibeskrig, er nu huse og veje. »Søndervang« og vinduesfabrik. Jeg må dog indrømme, at der er lavet et smukt arbejde af vores tidligere agerjord. Ikke mindst parken kan Oksbøl bys borgere være stolte af.

Efter tilbagekomsten til New Zealand byggede vi nyt stuehus. Det er noget i dansk stil med røde mursten. Der bliver efterhånden brugt mange mursten i New Zealand, da folk har set, at de kan tåle ret kraftige jordskælv, men den gode røde mursten bliver ikke brugt meget. Vi har brugt mange forskellige træsorter til vægge og lofter i huset, og en del af træet er fra farmens urskov.

Da vi først overtog farmen, kunne den græsse 1100 moderfår og 40 kreaturer om vinteren. Siden har vi spredt ca. 75 tons superfosfat

Familiens nye stuehus, »Lundsdale«.

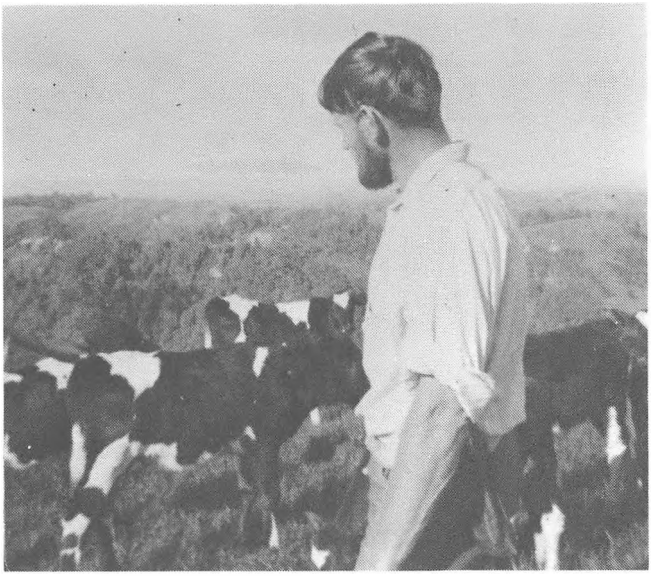

Hansen med mogle af sine kalve.

med fly eller lastvogn pr. år. Meget af farmen er stejlt jord, derfor flyvemaskinen. Denne vinter har vi været i stand til at have 1150 moderfår, 450 moderlam og 100 fedelam eller gallevæddere. Af kreaturer græssede vi 340 et til to års tyre. Antallet af dyr er højere om sommeren, da fårene har lam, og vi køber og opdrætter 3 dage gamle tyrekalve. I øjeblikket har vi 90 kalve på en automatisk fodringsmaskine. Vi har ellers altid opdrættet kalvene med håndkraft. 1 spand, 2 fingre og 2 liter mælk. Det er umådelig tidsbesparende, at vi har fået den automatiske.

Som på »Lundsgaard« i Oksbøl er arbejdet på »Lundsdale« i New Zealand et familieforetagende, og uden Niels og Mette til at hjælpe kunne Grethe og jeg ikke have nået, hvad vi har.

Af fritidsinteresser er det stadig gymnastikken, der trækker mest. Urenui Lions Club, som jeg er medlem af, bad mig starte en gymnastikklub for børn i 1977. Dette blev en stor succes, og jeg havde sidste sommer 60 børn i alderen 5 til 14 år. De nød godt af den Ollerupske Gymnastik. Der er ca. 80 børn i den lokale skole, så det er rart at se

Parti fra de stejle marker på farmen.

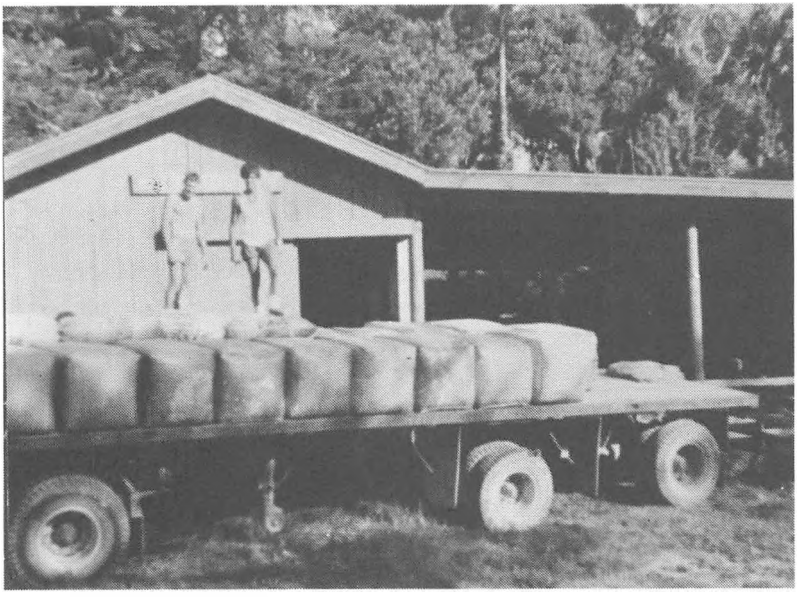

Ulden sælges i baller a 200 kg.

så mange af dem til gymnastik. Mange af dem kommer langvejs fra. Så handler deres mor i den lokale butik, og deres far får en øl i pubben.

Vi er faldet godt til her i sognet, og hører kun engang emellem ordene »skøre danskere«, og det bliver altid sagt i sjov. Sproget er ikke noget problem, selvom det engelske, der bliver snakket her, ikke har meget med engelsk udtale at gøre. Vi er glade og taknemmelige over, at et fremmed land tog så godt imod os. — Men hvor der dog er langt hjem til Oksbøl. Lidt for langt til formiddagskaffe.

TO MALERE

AF FORFATTEREN ULF GUDMUNDSEN, FANØ.

HVER GANG Varde museum besøges, er det en særlig glæde, at opleve Chr. Lyngbo's kunst. Man kan også hoppe af i Tistrup for at blive konfronteret med Bjarke Regn Svendsens bemærkelsesværdige nyrealisme.

Ser man nøjere efter, er det faktisk overrumplende mange muligheder, når det gælder kunst og kunstnere i det sydvestjyske. — Fra Holbak og Erik Hansen til Vardes vilde Hans Tyrrestrup og Per J. K. Pedersen, som også rent kunstpædagogisk har markeret sig med styrke.

Denne gang holder vi os til Esbjerg-Fanø-området, og to af malerne der: Gustav Carlsson og Egon Svarrer. Carlsson er elev af Svarrer, hvilket nok har øget hans farveglæde. Men ellers er de to nu meget forskellige. Heldigvis.

Gustav Carlsson er født 1944 i Kolding, men har efterhånden boet mange år i Esbjerg, som han har været med til at præge i festlig retning med en lang række herlige udsmykninger.

Carlsson begyndte borgerligt med en uddannelse indenfor herreekvipering. Senere blev han korporal, og så fulgte år på farten med kunstneriske studier og udfoldelser samt diverse jobs: fra skjortesalg under åben himmel til virke på Carlsberg, kokkerier og beskæftigelse indenfor forsorgsvæsenet.

Den kreative virksomhed indledtes i vittighedsbranchen. Carlsson fangede an som vittighedstegner, og det blev »Vestkysten«, der offentliggjorde hans første forsøg i den retning. Længe varede det imidler-

tid ikke, før det stod klart, at Carlssons evner og muligheder rakte længere end til dagbladsbenyttelse.

Sin debut som maler fik kunstneren i Esbjerg i Meyers galleri 1973. Der blev solgt hele tyve arbejder — fra store oliebilleder til små akvareller. Carlsson blev betegnet som »den bedste debutant i en årrække« med et spændfelt fra den gode gammeldags dadaisme over abstraktioner og videre frem til en række værker af ny-surrealistisk karakter.

Som tiden er gået, har Carlsson rendyrket det surreelle og det fantastiske: Humor med indbygget vemod. Maleren har fortsat sin spøgefulde kamp med tilværelsen og sin kunst. Og glædeligvis har omgivelserne haft sans for hans særpræg. Carlsson fik et legat til Finland af Esbjerg kommune for et par år siden. Han har været med på en række udstillinger ude og hjemme med vestjyske kolleger, og han har vakt opmærksomhed med flere separatudstillinger i Esbjerg.

Det er dog de lokale udsmykningsopgaver, der har gjort kunstneren mest kendt.

Sædding-centerets smukke bibliotek er blevet endnu mere spændende, efter at Carlsson har dekoreret det. — Han har løst den krævende opgave på en fantastisk fin måde. Med alle de farver og al den fantasi, man kan ønske sig.

Der er tale om i alt fire store malerier, udført efter mål. Det største er seks meter langt og malet på seks plader. Det viser sære skikkelser, fortryllende træer, en eventyrlig borg og sælsomme luftballoner, der svæver i den syvende himmel. — »Den syvende himmel« sådan døbte beskuerne straks dette gevaldige maleri.

Inde i børnebiblioteket har Carlsson udsmykket med tre store billeder. Et med lyttende figurer — og hvor børnene ser fjernsyn, er der et maleri, der viser et Mester Jakel-teater, (sådan kan man også opfatte TV), fornøjelige væsener og specielle carlssonske symboler.

Legeafdelingen har naturligvis fået maleri, hvor Carlsson-verdenens utrolige figurer har fundet plysbamsen og bolden frem.

For Carlsson, den sørgmuntre og farvekåde fabulant, er der tale om en afgørende sejr med denne biblioteksudsmykning. Gamle Storm P., der udsmykkede Esbjerg børnebibliotek, ville have gnækket anerkendende, om han kunne se detteher.

Maskebegejstringen leder i øvrigt naturligt tankerne til belgieren James Ensor, men Carlssons barokke humor og lyse underfundighed skal ikke sættes under lup og dissekeres. — Vil man vide mere, så er det efterhånden muligt at lave en regulær byrundtur blot med Carlsson-udsmykninger for øje.

I 1973 dekorerede kunstneren en gavl for Esbjerg børneteater. Senere har han bl.a. været med til at udsmykke plejehjemmet Hedelund, lavet en udsmykning for »Den lille børnehave« og skabt fest i gaden med en fantasifuld udsmykning af Klikkers plads i det centrale Esbjerg, hvor man foruden adskilligt andet bl.a. kan opleve »En vandrende næse« i Carlsson'sk regi.

Der har været kunst så længe der har været mennesker. Selv hvor det er mest rædselsvækkende, nær koncentrationslejrenes krematorieovne, blev der skabt kunst. Naturfolkene har kunst. Hulemanden havde sine klippemalerier.

Det har måske nok været lettere tidligere, hvor kunsten var fastere funktionsbestemt, så at sige holdt sig nogenlunde indenfor visse vedtagne rammer, eller kun havde adresse til særligt udvalgte.

Nu er det altsammen friere, mere flydende, mere krævende — som tiden selv. Til gengæld lønner det sig bedre end nogensinde at bruge sine øjne. Jo mere man ser, jo mere får man foræret. Og det er altså ikke altid nødvendigt, at bevæge sig så langt omkring: Vi forlader Carlsson for at introducere hans lærermester, Fanø-maleren Egon Svarrer.

Svarrer er uddannet på Bizzie Høyers malerskole og på Kunstakademiet, hvor han havde professor Kræsten Iversen som lærer, og senere, på malerskolen for vægdekoration, Elof Risebye.

Svarrer fik en lang og grundig uddannelse på akademiet, og da han rejste tilbage til det vestjyske igen, havde han en guldmedalje i bagagen.

Kunstneren har udstillet så mange gange på Charlottenborg og andre censurerede udstillinger, at det bliver noget af en opgave, om man skal tælle det hele sammen.

De ydre aktiviteter har imidlertid langtfra givet den respons, man kunne forvente. Det ville være synd at sige, at Egon Svarrer ligefrem er blevet forkælet af anmelderne.

Til gengæld kom der et spændende internationalt mellemspil. Det italienske kunstcenter Galleria Nuovu Sagittario hørte om maleren og så hans arbejder på fotografier. Dette endte med, at Svarrers produktion gennem ti år blev opkøbt, og kunstneren kom til Milano og underskrev kontrakt, som for en stund sikrede arbejdsro.

— Det er tidens billeder, sagde italienerne, og der blev hverken sparet på lækre kataloger, plakater eller anden reklamering. Egon Svarrer kom til at udstille med nogle af de største navne i det fremmede. — Et kortvarigt, men absolut opmuntrende og inspirerende eventyr.

Egon Svarrer blev på Fanø og malede videre. Denne professionelle med den meget grundige uddannelse, ja, han kan så nogenlunde det hele. Han kan lave tingene, så de ligner traditionelt, og han kan boltre sig i surrealismen eller popart-regi, som kun den, der er dybt fortrolig med tingene evner det.

Det er imidlertid som konkret maler, Egon Svarrer har manifesteret sig kraftigst.

Væsentlig er de senere års stadig voksende Østen-interesse hos kunstneren. En interesse, der har givet sig udslag i intense meditationer og deraf følgende nye måder at anskue tingene på. En rejse til Indien er det også blevet til.

Det er karakteristisk, at Egon Svarrer bestandig er undervejs: lærreder med naturindtryk, symboler, planeter og masser af geometri for viderekommende.

Hvad kan der ikke ske? Egon Svarrer er ikke for fastholdere, men han bliver holdt fast på sin produktion: Flid, disciplin og fantasi. Og der kunne siges så meget andet godt. Men Egon Svarrer er først og fremmest en søgende — og han får inspiration allevegne.

At gå med ham langs Fanøs strand bliver til en billedmættet happening. Strandskallernes mosaik. Den døde søstjerne. Alt kan bruges.

Et ophold på Island bragte saga og fjeld på billedfladerne. Men der, hvor det for alvor foregår, det er i det indre univers.

Af og til kan det blive grumme filosofisk, men billederne i sig selv, de klarer sig uden metafysiske kommentarer.

Den 55-årige Egon Svarrer er programmeret til at male. Intet vil

kunne stoppe ham. Hans kolorit og billedrytmiske harmonier lyser op. Sammen med Carlsson og andre vestjyske talenter gør han vor hverdag rigere.

GENSYNET MED ADAMAS

AF BOGHANDLER THYGE CLAUSEN.

Min barndom var ikke lykkelig,
men den er blevet det med årene.
Karl Bjarnhof.

FRILANDSMUSEET på Hjerl Hede, der til en begyndelse blev modtaget med så megen skepsis af den historiske sagkundskab, er nu en etableret og anerkendt attraktion, der endog nyder rigsantikvarens bevågenhed.

Dog fordres ikke forkundskaber for at få glæde af en ekskursion i den driftige smørgrosserers livsværk. Har man ikke nemme for den historiens tale, som de gamle bygninger leverer, lærer man dog at gå med ydmygt bøjet hoved: Den selvbevidste gæst, der ordentlig knejser med nakken og alene har foragt tilovers for vore nøjsomme forfædres våninger, skal nok blive håndfast belært om hovmodets farer, når han ramler pandebrusken ind i dørkarmen eller støder issen mod de lave loftsbjælker.

Er det således ey blot til Lyst at vanke ud og ind i disse lave bondehuse, så bliver man dog klogere på mange ting, når man beskuer det sparsomme bohave og de primitive redskaber. Eller kigger ind i de trange alkover, hvor den søvnhungrende kunne lukke døren efter sig og hengive sig til den gode hvile, om han ellers skrev sig bag øret, at den, der sover, synder ikke; men han gør rigtignok heller ikke gode gerninger. Og de er, trods Luther, ikke at kimse ad.

Fortiden bliver ligesom anskuelig, og man husker meget, som man har modtaget belæring om eller på egen hånd har læst sig til. Se, sådan levede man altså i de tider! Jo jo, man husker det nok — men man erindrer det ikke, er uden erfaringer i et liv under disse forhold.

For at huske er at kunne registrere og tidsfæste svundne hændelser; at erindre er at genopleve dem i samtidighed. Og de gamle har

ligesom sat slå for døren; vi kan ikke virkelig trænge ind i livsformer, vi ikke selv har oplevet.

Den befolkede stenalderlandsby med skindklædte studenter på tarifbetaling, behørigt kontrolleret af jobpatruljen, bereder tilskueren et tilsvarende dilemma: Den græsselige stank, som har hvilet over bopladsen, fattes, og fornemmelsen af amatørkomedie kan ikke fordrives. Er man dertil så uheldig at komme just ved fyraftenstide, hvor de skindklædte bryder op og drager bort til fritidens mere komfortable glæder, ombølget af røgen fra den med længsel imødesete cigaret, sidder man tilbage på sine illusioners ruin.

Da sker det pludseligt, uventet, overrumplende: den store jordrystelse, tiden, der står stille, altings samtidighed:

Intetanende er man drejet om en husgavl og står foran den gamle købmandsbutik.

Og fra muren hilses man af en gammel ven, ude af ens tanker i nærved et halvt århundrede: Adamas, den forsorent lystige chertosaherre med chabesoskuldre, sygekassebriller, Panamahat og den elegante bambusstok hævet til glad hilsen, som var også dette uventede gensyn ham usigelig kært.

Med et er man rykket utallige år tilbage, eller rettere: tiden forløber ikke, man er samtidig med sin egen barndom, da man dagligt passerede skiltet, som opfordrede den forbipasserende til at nyde glæden ved Adamas cigaretter.

Og nu erindres det også, at den muntre udhaler ikke var uden konkurrenter: En højlænder i kilt, rank som et lys, fremhævede under et bølgende UnionJack mærket Flag som den eneste acceptable cigaret for sande tobakskendere.

En tredie bejler til rygernes gunst er uden visuelle erindringer: cigaretten Motor, som til gengæld huskes på grund af udtalen, der lagde trykket på det sidste o, hvad der måske bekræfter en uklar fornemmelse af, at denne cigaret havde sine tilhængere hos et folkeligt publikum.

Den gamle købmandsbutik er rekonstrueret så storartet, som man vel kan forlange det. Inventaret, de utallige skuffer, vægten, men især de udstillede varer er alle originale. Man nikker genkendende til de gule pakker med kaffeerstatning og husker annoncekrigen: »Det

er Danmarks der dur« — »men Richs man bru'r«. Men allermest til dåsen med Ata-skurepulver og billedet af den lille pige, der stående på en stol vasker dukketøj i sin mors køkkenvask. I sin husmoderlige iver bøjer hun sig så langt over vasketøjet, at man ser et glimt af hendes bukser. Trusser hedder det nu om dage. Man husker det! Dengang var det en forfærdelig skam, hvis en drilagtig vind afslørede en piges tækkelige benklæder, af hvad grund det nu kunne være.

Og her er minsanten den originale pakke med Ota-solgryn, den med den kække spejderdreng, der med overdreven begejstring holder en pakke af det nærende produkt frem mod den sagesløse kunde. Rædselen slår igen kloen i en. Ikke blot ubehaget ved den enorme portion havregrød, som ens kvindelige opdragere fordrede indtaget til sidste bid — ofte, med glad kvindelig foragt for det historisk korrekte, ledsaget af forsikringen om, at den væmmelige spise just var vikingernes yndlingsret og årsag til deres bedrifter!

Nej, værre endnu: en metafysisk rædsel. For på den pakke, som den utålelige spejder holdt i hånden, var der et billede af en spejder med en pakke solgryn, hvorpå der igen var en spejder osv. osv.

Men stirrede ind i evigheden, og en evighed, befolket med en hærskare af disse forfærdelige A-mennesker, der opfordrede til kolde styrtebade og havregrødsorgier!

Sådan dukker mangt og meget frem, som man husker. Alligevel, dørklokkens sprøde klang kalder ingen kittelklædt urtekræmmer til disken. Det er og bliver dog museum, og aldrig skal det forundes en at lade røgen fra en Adamas-cigaret trænge dybt og vederkvægende — og bevares! sundhedsødelæggende — ned i lungerne.

Men Adamas på skiltet har tømt tidens kar og åbnet for erindringens dør. Man er atter 4 år og på vej ned ad Storegade, Varde, for at forrette indkøb for sin mor. »Er der mon en rask lille dreng, der gerne vil løbe et ærinde for sin mor?« Det mente man ikke, der var, men blev oplyst om sin fejltagelse. I hånden knuger man pengene, der er indsvøbt i et stykke papir. Det tjener ikke blot som portemonnai, men er samtidig ordreseddel.

Købmandens hus lå forskudt for de andre i gaderækken, en halv meter længere ude. Og på den derved fremkomne murflade var emaljeskiltet med Adamas ophængt.

Mit barndomshjem, ejendommen Storegade 24, lå lige ud for Kræmmergade, hvor nu Skansetorvet udfolder sin blomsterpragt. På afstand, gerne så langt ned i Kræmmergade som vel muligt, tog bygningen sig ganske imponerende ud med sit frontale indgangsparti, flankeret af to granitsøjler, så svære, at selv Samson havde måttet melde pas. Til venstre førte døren ind til min fars forretning, til højre havde oprindelig en bank domicil, senere skiftende forretninger. Over den pompøse indgang sås en smedejernsaltan.Og aller øverst oppe, under tagspærene, var indrettet en interimistisk lejlighed. Her flyttede mine forældre ind i 1923. Arrangementet, der altså havde midlertidighedens karakter, blev permanent. Først, da bygningen blev nedrevet, forlod min far sin luftige bopæl — og absolut uden entusiasme.

På byhistorisk arkiv kan man se et billede af dette mit forsvundne barndomshjem. Men tro det ikke! Det lyver, som fotografier altid gør.

Man ser en miserabel hovedbygning, hvor skiltet: Ebbe Clausens Boghandel, N. O. M. Nielsens Eftf. kundgør, at her fås bøger til købs. Et andet foto viser samme bygning fra bagsiden og fremfører den løgnagtige påstand, at mine forældre lod min søster og mig opvokse i den rene slum: To længer med afskallet murværk omslutter en solfattig gård, og det er ikke en formildende omstændighed, at denne dystre skakt fortsatte i en bevoksning, hvor rester af en stensætning sammen med vantrevne sirbuske fordrede betegnelsen have; bagved lå igen Arnbjerganlægget.

Men barndomsvennen Adamas, erindringens gode ånd, så lykkeligt genfundet, kan afvise fotografiets sure hukommelse som uvederheftigt.

Jeg voksede op i et eventyrslot! De smalle bagbygninger rummede lejligheder og værelser, nu alle ubeboede, sælsomme rum med skjulte skatte. Sære trappegange førte til nye besynderlige lokaliteter, og gennem vinduernes støv og spindelvæv tog frønnede tagsten sig ud som borgtinder.

Vist var det et slot. Og det savnede ikke en slotsherre.

Husejeren, fhv. boghandler Peter Winther var en adræt og aristokratisk herre, der førte sig som en fransk grande. Han spankulerede

rundt i sin besiddelse med rank og værdig holdning. Det gjaldt også, når han af ukendte årsager promenerede på tagrygningen af en af bygningerne. Hvor andre ville bevæge sig med søgende fødder og forsigtige skridt, vel også med hænderne udstrakt som balancpind, der bevægede han sig rank og med sikre, fjedrende skridt, som gjorde han strøgtur på Corsoen med høviske fingerkys til damer af stand. Med sin apparition henledte han tanken på Don Quijote, ridderen af den bedrøvelige skikkelse. Dog ikke kun af ydre; han var af samme sind. Smålig beregning og gusten vurdering lå ham fjernt, sligt anstod sig ikke for en riddersmand. Denne livsholdning kunne han lejlighedsvist anskueliggøre pantomimisk: Når noget forekom ham for småtskårent og uværdigt, markerede han sin foragt ved at slå hænderne mod hinanden med næsen afvisende i sky.

Foruden Storegadeejendommen besad han landsted. Det lå ved Bellevue, og skønt det ret beset drejede sig om et lille faldefærdigt hvidt hus højt på åbrinken, fra dets brøstfældige vinduer havde man virkelig et smukt udsyn. I disse arkaiske omgivelser udfoldede han sig som landmand, eller nej, som jorddrot. Gårdens besætning var ejendommelig: høns og geder. Med hønsene forholdt det sig således, at de om morgenen blev lukket ud for at ernære sig af landets fedme. Om aftenen skulle de til gengæld tilbage til hønsehusets beskærmelse mod natlig efterstræbelse. Det kunne begribeligvis være besværligt at få flokken samlet og gennet ind, og det erindres, at Winther, da han forgæves havde søgt at lokke de sidste fire vidløse og genstridige fjerkræ i husly, en dag tabte tålmodigheden. Da lukkede han resolut hønsehusets dør, afskrev med foragt de uregerlige høns med den omtalte gestus, ledsaget af ordene: »Ja, så må Mikkel Ræv hjælpe mig med resten«. — Den røde gavtyv har sikkert ikke vist sig uvillig.

Hvad hensigten var med gederne, er uklart; så meget er dog sikkert, at Don Winther ikke fungerede som producent af geitost eller andre særprægede, norrøne spiser. Dog huskes det, at han engang nok så behændigt fik flikket et køretøj sammen ved at forene hjulene fra en kasseret barnevogn med en molesteret lænestol. Her gjorde en af gederne fyldest som trækdyr, og alle husets børn oplevede at være passager i dette usædvanlige transportmiddel. Winther dansede spændstigt afsted ved siden af vognen, mens han slog vældige smæld

med pisken, og der var en ejendommelig lighed mellem ham og trækdyret; begge havde fornemme, smalle raceansigter.

Det siger sig selv, at denne form for kvægbrug ikke var rentabel. Stadskørsel med gedbuk og ræven ansat som røgter måtte give betænkelige driftsresultater. Men situationen med hønsene var typisk for Winther: tålmodigheden var kort, han fattedes stadighedens ånd.

Af samme årsag forblev hans linedans på tagryggen og den hasarderede luftakrobatik på vaklevorne stiger, ledsaget af virtuose jonglørnumre med malerpotter uden gunstigt resultat på ejendommens tilstand. At tage fat i den ene ende af huset og fortsætte udholdende til bygningen strålede i fornyelsens skær, var ham ikke givet. Det, som fængslede ham, var selve tagklatringen. På det punkt delte han smag med manuskriptforfattere til amerikanske kriminalfilm.

Ud for en af bagbygningens døre kundgjorde et skilt, at her udøvede N. C. M. Nielsen bogbinderfagets kunst. Værkstedet, der på hans selvfremstillede regningsblanketter omtaltes som: Bogbinderi, Protokolfabrik og Accidensbogtrykkeri, skuffede i nogen måde de forventninger, denne voluminøse firmabetegnelse kunne vække. Det var et såre beskedent lokale, hvis midte optoges af en skorsten. I den tilsluttede kakkelovn fyredes der med eftertryk, da varmekilden, foruden at beskærme de rutinerede håndværkerhænder mod kulden, tjente til at holde limpotten i kog.

Bogbinderen, der af statur var lille og yderligere afkortet af at stå bøjet over sine bøger, havde en slags funktion som Winthers vicevært eller undersherif.

Og hvis Winther optrådte i en Don Quijte's lignelse, blev han ypperligt suppleret af bogbinderen, hvis skikkelse tildelte ham rollen som Sancho Panza. Når parret holdt rådslagning i gården, og Don Winther allerede havde foden på stigen, uforfærdet på vej mod nye, livsfarlige eventyr, protesterede Sancho Nielsen med afværgende håndbevægelser.

Alligevel var der forskel. Winther var simpelthen den bedrøvelige spanske helt i nutidig forklædning; Nielsen derimod var påtvunget rollen som den filistrøse og snævre almuemand. Dybt i sin sjæl bar bogbinderen mindet om poesiens blå blomst, og kun de ydre omstændigheder holdt ham fangen ved limpotten og forgylderjernet. Kun sjældent forundtes det ham at botanisere i fantasiens rige, men det hændte.

Børnene i ejendommen var altid velkomne i hans værksted og kunne gøre prægtige fund i brokkassen under skæremaskinen: papirstumper i alle farver og størrelser, hvoraf der med behændighed kunne forfærdiges papirflyvere og -zeppelinere.

Og en dag overrakte bogbinderen to småpurke hver en prægtig kikkert, som den håndsnilde mand selv havde forfærdiget. De var så mageløst gjort, at man, når man holdt dem for øjet, skuede den mest pragtfulde, mangefarvede figur, hvis elementer ved den mindste bevægelse omgrupperede sig i nye, overraskende mønstre. Miraklet var et kalajdoskop, hvis finesse bestod af behændigt anbragte spejle foran en samling farvede glasstumper, indesluttet i et rør.

Bogbinder Nielsen har næppe selv anet rækkevidden og betydningen af denne magiske gave, men den fik indflydelse for børnenes hele liv. Selv, da kikkerterne længst var borte og børnene kommet til skelsår og alder, vedblev de at betragte livet gennem den gamle bogbinders seglas. For dem blev himmelrummet aldrig et meningsløst tomrum og menneskene ikke anonyme numre i et sjælløst univers nej, verden var en mangfoldighed, en uendelighed af muligheder, strålende i prægtige, men også grelle farver, og menneskene ansvarlige medlemmer af en historisk sammenhæng. Livet rummede uendelige muligheder, svimlende for tanken, og dog ikke et kaos, men udgået fra et ordnende princip.

I virkeligheden havde den lille håndværker foregrebet Einsteins og Niels Bohrs relativitetsteori, som udvidede tilværelsen så enormt, at nutidens mennesker, og da især de bedrevidende »progressive«, endnu ikke har fattet det.

Ejendommen, Storegade 24, var således kun slumbolig for fotografiapparatets gustne, farveløse realisme. Hvorledes skulle også dets sure øjne kunne indfange de sælsomme skikkelser, der befolkede de tomme værelser og færdedes i de støvede gange? — Det ville blot registrere støvet, som dansede i solstrålen fra tagvinduet og skyggerne fra de løse tapeter, når de blafrede i trækken. Ejheller kunne det levere et snapshot af »Begmanden«, som husets børn forlængst havde afsløret i al hans lyssky virksomhed, når han som en skygge forsvandt ind under trappen. Denne menneskesky skabning, af hvad natur han ellers var, optog os meget. Af et gespenst at være syntes

han at høre til de godmodige, ialfald om dagen; når mørket sænkede sig, blev han derimod anfaldet af humørsyge, ja kunne ligefrem forfalde til ondsindethed. Da passerede man nødig hans støvede bolig.

Men børns sikre instinkt for de voksnes manglende realitetssans omtalte vi kun ugerne Begmanden for dem. Sancho Nielsen havde såret os dybt ved at le højt, da vi oplyste ham om denne beboer, der så skammeligt unddrog sig huslejebetalingen. Don Winther, derimod, havde lyttet eftertænksomt; han holdt det ikke for usandsynligt, at sådanne skabninger færdedes under hans tag, havde selv gjort lignende iagttagelser.

Hvem kan da undre sig over, at det føltes som et smerteligt tab, da Peter Winther afhændede ejendommen og flyttede til Esbjerg? Det var, som husets ånd havde forladt det, det mistede stemning og farve. Og Begmanden blev endnu mere menneskesky og viste sig sjældnere og sjældnere for endelig helt at forsvinde.

Det var en ringe trøst, at et af de forfaldne værelser tid efter anden husede en natlig gæst. Et ægtepar, som kun en kort overgang beboede en af lejlighederne, led øjensynlig under gemytternes uoverensstemmelse, og når samlivsvanskelighederne nåede klimax, havde konen den slemme vane at låse og blokere indgangsdøren. Den adgangsformente ægtemand måtte da søge nattehvile i en flugtstol i et af de tomme værelser. Om morgenen, efter dette utilfredsstillende natteleje, så man ham snige sig ned i vaskehuset for at gøre toilette. Han sendte stjålne blikke til sin lejlighed for at sondere stemningen hos sin Xantippe. Men som erstatning for Begmanden gjorde han ringe fyldest i sin borgerlige hverdagspænhed med knækflip og guldindfattede briller.

Nu, alt dette var dog kun udenværker. Det sted, hvorfra min verden gik, var begribeligvis hjemmet. Og hjemmet var som bekendt loftsetagen, tre stuer med skråvægge på stribe, hvor lyset faldt ind fra kvistvinduerne; dertil køkken og soveværelser, de sidste uden opvarmningsmuligheder. Her skal det ingenlunde bestrides, at vinterdagenes isblomster på ruderne var yndige at skue, dejlige at se; betingelserne for at opleve dette skue var tænderklaprende barske.

Var det slemt at forlade stuernes kakkelovnsvarme og kulderystende kaste sig i dynernes isnende favntag, da beredte vintermorge-

nen os større prøvelser. Udspringet fra den gode sengevarme krævede viljestyrke: gulvbrædderne føltes som gletchere, værelsets dybfrost aldeles lammende. Dertil kom, at det spinkle, desperate håb om, at stuernes kakkelovne havde præsteret at »brænde over« som regel beskæmmedes. Den åbnede ovnlåge afslørede kold og uddød aske.

Morgentoilettet foregik over køkkenvasken, hvis hane alene evnede at udgyde koldt vand. Hvis vandrørene da ikke var frosne. Det hændte ganske hyppigt, da lejlighedens vandrørssystem var konstrueret efter engelsk forbillede: Rørene var anbragt udvendigt. Det er som bekendt praktisk: så er de lettere tilgængelige for gas- og vandmesterens blæselampe. Just af samme grund var dette hvæsende og ildsprudende apparat hyppigt i virksomhed.

Til gengæld var lejlighedens temperatur nærmest tropisk om sommeren, da det skrå tag fungerede som drivhus. Det var simpelthen nødvendigt at etablere gennemtræk. Gardinerne stod ret ud fra vinduerne under Mistralen.

Dog, gode læser! beretningen om opvækstvilkår under dette fastlandsklima bør ikke forlede til den opfattelse, at min søster og jeg måtte savne hjemlig hygge og vansmægte, dels under eskimoens, dels under ørkenbeduinens strenge kår. — Tværtimod, det var et dejligt hjem, omend primitivt.

Møblementet og boligindretningen i det hele taget ville ikke have virket tillokkende på fotografer fra Tidens Kvinder, datidens Bo Bedre. Det var sammenstykket af elementer, der var aldeles uforenelige, men som paradoksalt nok alligevel udgjorde en enhed: Klunkemøbler fra min fars familie, enkelte gedigne ting fra min snedkermorfars hånd gik i spand med højst utrolige effekter, indkøbt billigt på auktion. Foran vinduerne var anbragt forhøjninger med stol og bord. Fra midtkvisten havde man den dejligste udsigt for øje: hele Kræmmergade lå udbredt for ens blik, og man kunne tage tiden i agt ved at sammenligne kirkeuret med urmager S. P. Hansens konkurrerende tidsmåler.

Der var et utal af divaner og sofaer; hele familien kunne anbringe sig horisontalt. En enkelt var reserveret husfaderen, for skønt min far havde ringe talent for rollen som patriark, påtvang mor ham i

handlekraftig omsorg denne stilling. I den situation udførte han på sin hvilebriks en kunst, som jeg ikke har set andre mestre og forgæves selv søgt at eftergøre: at læse en uopsprættet bog! Bravournummeret udførtes ved at skille bladene såpas meget med to fingre, at lyset fra en dertil egnet læselampe muliggjorde en tydning af skrifttegnene. På denne måde opnåede han en utrolig indsigt i tidens litteratur, men desværre ikke en tilsvarende bogsamling. Bøgerne kunne efter endt læsning afsættes i butikken!

Med mine forældres ægteskab forholdt det sig som med boligindretningen: Efter alle solemærker at dømme skulle sammenføjningen af uforenelige elementer resultere i den vildeste disharmoni, men i begge tilfælde formåede de at lade delene gå op i en lykkelig enhed.

Mor var ud af en børnerig højskolefamilie, åbne, glade, udadvendte mennesker med øjet opladt for alt skønt herneden. Livskunstnere alle tilhobe; de modtog alle gode gaver med gammen og tak, men også som en foreløbighed, ikke som livets mål og mening. Det kom sig af, at de var Grundtviganere, sur og livsfjendsk puritanisme var dem en pestilens. Der var ingen grund til at hænge med hovedet, thi end lever den Gamle af dage! — Der var i deres glade livsudfoldelse lighedspunkter med stemningen i små østrigske landsbyer eller andre folkelige samfund med gammel katolsk tradition.

For far må mødet med denne verden have været en åbenbaring, manifesteret i mors skikkelse, og, skønt åndelig blufærdig og tilbageholdende med at udtrykke sine følelser, afslørede han dog ved en lejlighed sit hjertes rørelser: Da et familiemedlem engang forsigtigt antydede, at der blandt Thisteds kvindelige ungdom dog havde været adskillige, der kunne måle sig med min mor i skønhed, brast han i så hjertelig en latter, at tårerne løb ham af øjnene! Påstanden forkom ham absurd og latterlig; for ham var hun det dejligste, der fandtes. Selv i hendes sidste års sygdomshærgede og svækkede ansigt så han stadig Sarons rose, den dejligste blandt kvinder.

Selv var han af gedigen Ribe-slægt, solide mennesker med fine. stilfærdige egenskaber, men lukkede; de bar ikke hjertet udenpå vesten. Det var pligtmennesker, arbejdsmennesker. Og sammenlignet med mors familie kunne de virke stive og kedsommelige. Men når man lærte dem at kende, og det tog tid, afslørede de deres fornemme

egenskaber. Det var Ribe-konservatismen, når den var smukkest. Festlige og brillante var de ikke, til gengæld var der bonitet og varme i deres smil, når de en sjælden gang gav udtryk for følelser. Lejlighedsvist præsterede de også en ubetalelig knastør humor, der afslørede en dyb indsigt i menneskelivet — og en tolerence, man ikke umiddelbart ville have tiltroet dem. Overfor sig selv var de strenge i kravene; at andre ikke havde evner til at holde målene, var ikke en sag, de skulle dømme om.

Skønt min far påskønnede borgerdyd og selv praktiserede den i bredfuldt mål, var mit hjem ikke ganske typisk for borgerskabet på grund af vort tilknytningsforhold til »de frie kredses gode folk«, som sognepræsten omtale de Grundtvigske. Pastor Eller var en statelig mand og frembød et malerisk skue, når han skred gennem byen med sit smukke skæg, Grundtvigeanerhatten og den store sløjfe. Skønt folkelig af overbevisning var han i sit hjerte kavaler og optrådte overfor damerne med smuk, gammeldags artighed. Han var uhyre belæst, men ingen verdensfjern person, og forlod gerne studerekammeret for at fægte med blanke våben mod tidens jætter, hvordan de ellers havde formummet sig.

Han var hyppig gæst i vort hjem, og børnene fik lov til at være til stede, når tidens rørelser var til debat. Desuden samtalede vore forældre meget med os, læste op for os eller fortalte blot, hvadheller det var slægtens eller folkets historie eller blot en god Geschichte. Far var en enestående fortæller, der i sine venligt ironiske og medvidende portrætter af sine bysbørn aldrig udleverede dem til latteren.

Det hændte, at åndens stormvejr gik gennem stuerne: Tid efter anden fik vi festligt besøg af Jørgen Bukdahl fra Askov. Der var et fjernt familieforhold mellem os, efter Bukdahls udsagn således, at vi repræsenterede den ubegavede, han den begavede del af slægten! Deri kunne han gerne have ret.

Når han på foredragsture kom gennem Varde, kom han gerne indenfor og påskønnede synet af mors frokostbord og den duggede akvavitflaske. Da var det, som taget løftede sig! Som fortæller var han formidabel. Om sin foredragsvirksomhed har han selv berettet følgende: Engang kørte han i rutebil fra Vejen mod Varde, hvor han skulle tale ved Vestjydsk Skolemøde. Og han bemærkede, at adskil-

lige unge mennesker steg på ved de mange stoppesteder, indtil bussen var ganske fuld. Da vendte han sig glad om og spurgte: »Nå I unge mennesker! Skal I så til Varde for at høre Jørgen Bukdahl?« — Svaret var lammende: »Nej, Vorherre bevares! Vi skal til bal på Korskroen.

Det er forståeligt, at fars boglade — sådan hed det dengang — tid efter anden omtaltes som Grundtvigs højborg, uden at kunder af anden observans følte sig uvelkomne. Af og til blev butikken således gæstet af en særpræget, stærkt spirituosaduftende herre, som trods hans noget malpropre udseende fik en venlig modtagelse. Det var den på det tidspunkt meget velkendte Morten Bisp, en af de sidste virkelige vagabonder. Bispetitlen havde han erhvervet, fordi han slet og ret var fra Ribe, han havde været sadelmagersvend hos min fars onkel i Grønnegade, en rask og dygtig svend, men landevejene kaldte, og kogspritten varmede så velsignet på kolde dage.

På det tidspunkt, jeg så ham som gæst i butikken, var han et menneskeligt vrag, helt i opløsning. Trods det præsterede han at iscenesætte sit tiggeri med en elegant underfundighed og fiffig forslagenhed. Når han dinglede ind ad butiksdøren, udsagde han med høj, men ikke just klokkeren stemme: »Vi gamle Riberdrenge!« — Dermed var temaet anslået. Den fælles opvækst i den historiske stad forpligtede dens børn til fællesskab og solidaritet! Men nu fulgte forestillingens højdepunkt: Mortens ansigt fortrak sig til en tragisk maske, og dramatisk fortalte han om en katastrofe, som truede fødebyen: Domkirken, Jyllands Hoved-Ziir, var på vej til at synke sammen! For at afværge denne katastrofe havde byrådet engageret Morten som indsamler, og han rejste nu rundt til alle gamle Riberdrenge for at bede dem yde et bidrag til kirkens redning!

Det tjener min far til ære, at han gik ind på spøgen. Han udtalte sin bestyrtelse over den truende fare og overdrog straks Morten et passende beløb til fødebyens gavn. — At hjælpen ikke var forgæves, ser man deraf, at domkirken står den dag i dag!

På en måde var Morten af H. C. Andersens art. Begge havde de en proletarisk opvækst, begge var de repræsentanter for den folkelige fortælletradition. De gik begge gruelig meget ond igennem, men her skiltes deres veje.

Men H. C. Andersen eller Morten, det gjaldt nok for min generation, at vi allerede fra barnsben ad mange ydmyge veje fik indpodet dansk ånd og tradition og derfor var rodfaste i vort lands kultur. Og hvad der således var indpodet, blev udviklet og næret i skolen.

For min part begyndte skolegangen i 1. kl. A, årgang 1929. At jeg og mine kammerater blev placeret i A-klassen beroede naturligvis på et rent tilfælde, men blev af os uberettiget taget som et udtryk for, at vi repræsenterede en elite. B-klassen omtalte vi som bondeklassen, hvad galt der så skulle være ved landets hovederhverv, C som sjuskeklassen. Det sidste tydede på en noget mangelfuld indsigt i ABC'en.

Klasselærerinden, Johanne Buck, blev heldigt bistået af lærer L. Emil Christensen, skønt de var forskellige. Som et af skoletidens højdepunkter står for mig: »Forskolens Danmarkshistorie«. Det er den bedste historie, jeg har læst, alt andet lige. Allerede omslaget var mageløst: Man ser skolebørnene samlet omkring lærerinden foran den stråtækte skole. Hun var sandelig ikke nogen døgnets flane, rendt fra bog og nål, men en rigtig dannekvinde: Klædt i tækkelig hvid ankellang kjole peger hun op mod Dannebrog, der vajer midt i billedet. Og i baggrunden ser man hele fædrelandet udbredt for øjet: både skov og hede, mark og eng, hav og fjord; dertil kæmpegrave og landsbykirker.

Selve teksten var endnu bedre: I beretningen om slaget i Estland falder flaget virkelig ned fra himlen uden forfatterindens forsøg på gustne bortforklaringer eller insinuation om gejstlige fiksfakserier. Sådan fortæller man for børn! Myten har sin egen sandhed, og beretningen lærte os, at fædrelandet er det givne, ikke noget man kan vælge. Uden ståsted i folkets jord kan vi slet ikke blive europæere, men kun rodløse kosmopoliter.

Der var også dejlige billeder: først den kække danske stenaldermand, der tager livtag med en bjørn, så kong Dan, der kommer sejlende, liggende på et kornneg. Men også brave københavnske borgere, som fra byens volde kaster de svenske angribere tilbage. At vi ved samme lejlighed mistede hele Østdanmark og prisgav skånske landsmænd til den brutale tvangsforsvenskning, kom forfatterinden en smule nemt om ved.

Og L. Emil Christensen indførte os i tallenes mystik gennem »Mit

system«. Han havde udarbejdet sin regnepædagogik i et hefte, og systemet lod mig komme sagesløs gennem dette første møde med tallene.

Senere gik det ilde. I de højere klasser blev matematik ikke min livret. Hovedpunktet af rædsel nåede med Herons formel. Jeg følte det som dybt urimeligt, at ikke den nederdrægtige Heron, men Sokrates, oldtidens vise, måtte tømme bægeret med skarntydegift. Men sådan er det: det er altid humanisterne, der må holde for.

I det hele taget stod det ilde til for mig i naturfagene. I fysiktimerne led jeg samme kvaler som under matematikken. I Sundorphs fysik så man utallige billeder af hænder med brede manchetter, der syslede med sælsomme forsøg. Jeg var mere optaget af at forestille mig den elegante fysikers øvrige fysiognomi end i resultatet af hans syslen med lodder og glas. Det huskes svagt, at der til fysiklokalets remedier hørte en glasstang og et katteskind. Stangen skulle gnides mod skindet, men hvorfor har jeg aldeles forglemt.

Dansktimerne var derimod stunder af stille fryd. »De satte på bordet med øl en tønde, øl en tønde, nu monne den rus vel snart begynde«. — Det er da dejligt!

Denne ulyksalige sprognarkomani var en familiesvaghed. Den tids boghandlere så virkelig med ærefrygt på bogen og betragtede sig som kulturformidlere.

Uheldigvis var bogen som handelsvare en mere uberegnelig sag, og de fleste, eller snarere alle boghandlere, måtte supplere indtægterne ad andre kanaler.

Min far var således forhandler af de dengang så uhyre estimerede keramikprodukter fra P. Ipsens Enke. Denne driftige enkes speciale var okkergule vaser og askebægre, hvorpå livagtige gengivelser af dyr i grønne og brune farver var anbragt: I askeskålen lurede en giftiggrøn krabbe på at slå sin klo i Silvanaen, mens et firben entrede vasen. Se, det var sager. Engang hjemtog far også et parti engelske broncevarer, deriblandt en nøddeknækker af noget frivol udformning. Det var ret beset damen uden overkrop. Benene fungerede som stænger, og nødden måtte anbringes i moderskødet for at knuses. Den var han ikke glad for. At fremlægge den til salg gik ikke an, men da intet måtte gå til spilde, havnede den i den private husholdning — dog som reserve. Ved juletid måtte den imidlertid mobiliseres og blev

anvendt, uden at nogen gjorde sig upassende tanker om damen. En anden salgsvare var skriveblæk — det var før kuglepennenes tid! En fiffig islænding med det sælsomme navn: Zinklar Zinglersen udnyttede behændigt boghandlernes situation. Han drev antikvarboghandel i København, men havde også blækfabrikation i kælderen. Når julehandelen var ovre, og boghandlerne mismodigt betragtede de bogstabler, der burde være solgt til jul, og nu gruede for den sig hastigt nærmende betalingstermin, da dukkede hr. Zinglersen op. Han tilbød at købe bogstablerne — til reduceret pris! — og vel at mærke ved at betale med blæk! — og blæk kunne jo altid sælges. Hans produkter gik derfor under betegnelsen: »Bytteblæk« og kom altid i første geled på hylderne. Det mere kendte Rønning og Gjerløffs fabrikat blev derimod gemt godt af vejen og kun taget frem, når en kunde halstarrigt nægtede at binde an med det islandske produkt.

Op under jul oplevede branchen sin store sæson, og juleforberedelserne tog deres begyndelse i november, ikke at sige oktober. Det var et umenneskeligt slid, som ingen kan fatte, der ikke har oplevet det. Alene at julepynte vinduerne, hvilket blev udført med kunst og finesse, tog hele nætter. Dertil skulle hele butikslokalet udsmykkes og julevarerne lægges frem. Højdepunktet nåedes sidste søndag før jul, da skulle hele butikken »pyntes ind«. Man fjernede det skillerum, som dengang adskilte vinduerne fra butikslokalet, og kunne så begynde pyntningen af hele butikken. Det tog den ganske lørdag nat, og søndag aften kunne man så afvikle udstillingen og måtte rubbe neglene for at være færdig til åbningen mandag morgen.

Min far, der overhovedet udviste en påfaldende ligegyldighed med sit udseende, nåede på dette tidspunkt at absolut højdepunkt af malproberhed. Og når juleaftensdag endelig oprandt, var han og medarbejderne mildest talt segnefærdige af træthed, og fars habit nu direkte lazaronagtig.

Alligevel fik også vi, butikshandelens børn, en juleaften at mindes. Der skete noget helt usædvanligt. Når far havde slebet sig en skraber, der mest af alt formede sig som en dødlignende søvn, forsvandt han for sammen med mor at gennemgå en metamorfose. Metalkedler dampede over gasblussene, og skabsdøre smækkede.

Og når juleaften oprandt, trådte mine forældre ind i forvandlet, ja ukendelig skikkelse: Far var glatbarberet, blød om kinderne som en

jomfru, i sort cheviot og hvid skjorte, håret vandkæmmet. Mor i tafteskjole og glitrende perlekæde fra Schous sæbehus om halsen. Da følte vi, at højtiden var inde.

Når den gode julemad var fortæret, samledes vi i »Storstuen«, hvor juletræet var anbragt. Mens lysene strålede fra træet, som var et rigtigt juletræ, ikke »smagfuldt« og »kunstnerisk«, men naivt og kulørt, opløftede vi et åndeligt sjungechor. Familiens sangglæde var uheldigvis omvendt proportional med stemmernes vellyd, og salmesangen ville givetvis have beredt musikelskere lidelse. Til gengæld vover jeg at tro, at den har glædet de gode engle, der svæver om Den Almægtiges trone.

Ingen steder lød sangen mere fuldttonende end i de Grundtvigske familier. Vi elskede salmerne, det skulle også bare mangle, de hører til blandt de bedste i verden. Og ikke fordi de er fromme og opbyggelige, det giver sig selv; men for deres digteriske værdi. Også for salmer gælder det, at krop skal der til. Formen må være i orden, lydefri.

Efter sangpræstationerne endte familien gerne i en livlig diskussion om de enkelte salmers lødighed. Grundtvigs førsteplads anfægtede ingen, men Kingos prægtige barok eller Brorsons intime misiceren, det var vel også af karat?

Det gælder sikkert for alle, der har nået fremrykket alder, at barndommens jul står i en særlig stråleglans. Måske har det noget at gøre med, at man genoplever barnets forhold til tingene: alting er et under, alting en gave; man er endnu ikke blevet forbruger.

Alligevel føler jeg, at julen for min søster og mig rummede et element mere. Det usædvanlige, at der denne aften fordredes omklædning, og at far og mor, til daglig skødesløse og derangerede i påklædning, nu optrådte i festskrud, markerede på enestående vis højtiden.

Den utrolige travlhed og enorme arbejdsbyrde op under jul reddede os for det kælne juleri og den klistrede sentimentalitet, som alt for tit får frit spil.

Erindringen om barndommens julebord, hvor kertelysene brødes i rødvinsglassene, utænkelige på alle andre tidspunkter, og funklede i mors sæbehus-perler, mens duft af den gode mad blandedes med den svage odeur af mølkugler og naftalin fra fars festklædning, genopvækker følelsen af noget andet og mere end hygge og stemning.

Det var sabbat'en, det var Guds fred.

EN LEVNEDSSKILDRING

AF FHV. BORGMESTER AXEL HANSEN, AGERBÆK.

JA, HVORDAN gik det til?

Jeg er født i året 1910 i København, Horsensgade nr. 18, 3. sal, i en toværelses lejlighed, som nr. 2 ud af 3 børn. Min mor og far stammede henholdsvis fra Ishøj og Brøndbyvester, og rejste begge til København i deres tidlige ungdom. Far fik en stilling som lagerforvalter ved Øernes Andelsselskab, og var der i 48 år. Min mor døde allerede da jeg var 2½ år gammel, og der stod så min far med tre små børn — jeg husker, min faster var hos os i mange år — siden blev far gift igen, og der kom to børn mere.

7 år gammel kom jeg i Holstensgades kommuneskole, der af alle børnene blev kaldt for det røde fængsel. Det var en stor rød, trist bygning med en lille skolegård til ca 800 elever. Drenge og piger var skarpt adskilte fra hinanden, og man gik i skole i to hold — et formiddagshold fra 8 til 14 og et eftermiddagshold fra 12 til 18. I timerne var der kæft, trit og retning, ikke langt til lussinger og spanskrør.

Der var kun én lærer, som jeg holdt af. Han var gammel sønderjyde og havde oplevet krigen 1864. Jeg husker tydeligt, da den første verdenskrig holdt op 11. november 1918. Da sprang han rundt på gulvet i klassen og sang: »Dansken har sejren vundet, hurra, tysken har skidt i lommen, hurra.«

I skolen var jeg nærmest doven. Dengang brugte lærerne altid at gennemgå det stof med os, som vi skulle have for til næste gang. Fag som historie, geografi og bibelhistorie kunne jeg huske, når bare det blev gennemgået, og derfor blev der aldrig læst på lektierne. Der-

imod gik jeg vældig op i fag som regning og matematik, og kunne både den lille og den store tabel — en interesse, der har fulgt mig lige siden.

I historietimerne fortalte den gamle lærer fra Sønderjylland så levende om I. C. Christensen og hans livssyn, at jeg blev helt grebet heraf — og allerede da erklærede jeg, at jeg ville stemme venstre — en overbevisning, der har holdt sig til i dag. Det vakte selvfølgelig stor opsigt i skolen, at jeg kunne komme på så »skør« en tanke, det var der jo ingen andre, der kunne — de troede, jeg var tosset, og jeg blev altid drillet hermed.

Fra jeg var 7 til jeg blev 14 år, boede vi lige oven over et bageri. Her arbejdede en del svende, der ofte gav en kage eller lignende, når jeg kom derned. En dag skulle jeg imidlertid tjene til min kage. Jeg skulle således gå på apoteket for dem og købe for 2 kr. varme farmaceuter. Troskyldig og uden at ane, hvad en farmaceut var, gik jeg på apoteket. Her kiggede man lidt på mig og gav mig så den besked, at farmaceuter ikke måtte udleveres til børn, hvorfor den, der havde sendt mig, selv måtte hente dem, de skulle nok være færdige, når de kom. Jeg blev selvfølgelig til grin hos svendene, da jeg kom med den besked, men min kage fik jeg dog. Jeg måtte senere spørge min far, hvad en farmaceut egentlig var for noget, siden jeg ikke kunne få den med hjem.

Ellers var hverdagen trist og grå i København. Jeg elskede at gå omkring nede i Frihavnen og tale med de mange vognmænd og landmænd, som kom for at hente foderstoffer.

Sommerferien var den værste tid at komme igennem. Min storebror var på ferie hos en farbroder, der havde et husmandssted på Fyn, mig var der ingen plads til.

Der kom lejlighedsvis en dame i vort hjem, Astrid Novrup, datter af en gammel lærer Novrup , som dengang var degn i Alslev. Jeg husker, min far spurgte, om hun ikke kendte nogen, der ville have sådan en knægt som mig et par uger i sommerferien. Ja, sagde Astrid, det gør jeg da, der ligger en gård ude på Toftnæs Vestermark, hvor der bor nogle prægtige mennesker, jeg er sikker på, at de ikke siger nej, jeg prøver, de har kun seks børn selv. Det var hos Marie og Peder Bork, og de sagde ja.

Dagen kom, og jeg skulle rejse til Varde udstyret med en fribillet og et skilt om halsen, hvorpå der stod, hvor jeg kom fra, og hvor jeg skulle hen. Toget gik fra Københavns Hovedbanegård kl. 5.10 om morgenen og kun med skolebørn, som skulle på ferie. Det var en lang og anstrengende rejse. Man skulle skifte i Korsør, da togene dengang ikke kom med over Storebælt, og senere i Strib, da Lillebæltsbroen endnu ikke var bygget. Vi nåede Varde ca. kl. 17. Marie og Peder Bork var ikke hjemme den dag, men da naboen skulle have en feriepige, hentede deres søn Thomsen Lund os i Varde. Han havde spændt fra på Hotel Platzborg, og da der ingen viadukt var dengang, gik vi over skinnerne. Efter sådan en rejse var jeg tjenlig til at komme i seng med det samme, da jeg nåede Toftnæs.

I Toftnæs begyndte livet rigtigt for mig. At vågne op og høre en ko brøle, et får bræge, en hane gale og solen stå højt på himlen, var noget andet end at se høje huse på alle sider og en beskidt gård i midten. Marie og Peder var de mest elskelige mennesker, man kunne tænke sig. Jeg blev behandlet, som om jeg var barn af familien. Gården ligger ned til en å, og i de omkringliggende enge kunne man dengang se mange storkepar gå rundt, hvilket var en fornøjelse, når vi skulle bjærge hø. Dette arbejde foregik med håndkraft, og om aftenen, når vi havde læsset, kunne man se langt omkring og tælle mange andre læs hø på vej hjem efter en lang dag i engene. Vi var også på heden for at slå lyng og grave hedetørv, som skulle bruges, når der skulle lyses i den store ovn. Det kaldtes at lyse, når ovnen skulle opvarmes til bagning af rugbrød, hvedebrød og andet bagværk.

Køerne stod dengang i tøjr på marken, de blev trukket ud om morgenen, hjem til middag for at få vand og blive malket, herefter ud igen og hjem til aften. Der var arbejde ved at passe køer, men jeg følte rigtig, at jeg var noget, når jeg blev betroet at trække med et kobbel køer.

Jeg var feriedreng på gården hver sommer indtil min konfirmation i efteråret 1924. Den sidste sommer, jeg var der, mindes jeg en dag, hvor Ejnar, der var et år yngre, og jeg var roet gennem åen helt ud i Ho bugt. Vi havde lavet en mast og et sejl af nogle jutesække, og da vi skulle tilbage fra bugten blæste en svag vestenvind, så vi satte jo

sejl til. Det gik fint, vi kom godt hjem, men jeg har ofte siden tænkt på, hvor farlig en tur det egentlig var — der er nemlig stærk strøm mange steder i åen.

Det var meningen, at jeg skulle i mellemskole og herefter have en realeksamen. Dengang kom man i mellemskole fra femte årgang, hvorefter der var endnu fire klasser samt en realklasse. Jeg ville ikke i mellemskolen og gjorde, hvad jeg kunne for at dumpe til optagelsesprøven, men bestod alligevel. Da jeg nåede anden mellem og var konfirmeret, sagde jeg farvel og tak til skolen, for jeg ville på landet. Jeg fik så en plads på en stor gård mellem Ringsted og Køge. Lønnen var her 240 kr. for et helt år. Det var ikke altid lige morsomt for en fjortenårs dreng. Jeg så og hørte en masse skidt blandt de andre karle og piger, men jeg kom da helskindet fra det. Overfor husbonden var det hr. og De, og mellem gårdmænd og husmænd var der ingen forbindelse. Jeg var der i to år. Derefter fik jeg plads som karl i mit gamle feriehjem hos Peder Bork i Toftnæs — det var jo et helt andet miljø. Hos Peder Bork hørte jeg aldrig, der blev sagt et ufint ord i samtale eller om andre mennesker. Det var et meget religiøst hjem, vi skulle helst til kirke hver søndag — i hvert fald nogle af os. I kirken sad vi altid i den samme stol hver søndag. Mændene sad i højre side og kvinderne i venstre, og gamle lærer Novrup med det store skæg var degn (kirkesanger). Det var for mig et berigende år.

Så kom julen med fred og hygge, og jeg oplevede noget, jeg ikke kunne have forestillet mig, nemlig det de kaldte søgnejul, altså tiden mellem jul og nytår indtil helligtrekonger. Vi lavede kun det allernødvendigste arbejde, og der holdtes julegilder i de forskellige hjem. Jeg, som kun havde kendt første og anden juledag og så den grå hverdag igen!

Kornet såede Peder Bork selv med hånden om foråret. Vi havde ingen såmaskine, og når vi skulle høste, skete det med en almindelig slåmaskine med et aflæggerapparat, man kunne slippe med et ben, når noget var passende stort. Vi bandt noget med hånden, og maskinen skulle følges, så det var et held, at kornet ikke var så svært dengang.

Til november byttede Bork og jeg plads, og jeg flyttede om på Spangsbanken, hvor jeg var i tre år. Der kunne fortælles mange mor-

somme træk fra den tid. Valdemar og Lisbeth var jo unge nygifte, og vi havde det vældig sjovt med hinanden. Engang skulle vi i roerne, Valdemar cyklede og ville ikke tage Lisbeth med, hvorfor jeg måtte tage hende med. Hun sad på stangen, og på den ujævne markvej væltede vi selvfølgelig. En anden gang løb Valdemar efter mig med en spand vand, som jeg skulle have i hovedet. Mest spændende var dog alligevel, da Valdemar og Lisbeth skulle have deres andet barn. Jeg spændte for jumpen og kørte efter jordemoderen. Og da vi kørte gennem Alslev by, følte jeg rigtig, at jeg var noget. Det er den eneste gang, jeg har kørt med en jordemoder, skønt vi selv har fem sønner.

I Alslev var der både gymnastik- og ungdomsforening. Her deltog jeg blandt andet i fælleslæsningen »Det gamle guld«, hvor blandt andre lærer Brink Jakobsen deltog. Han var dengang ungkarl og blev senere gift med en af Carl Nissens piger, som også var med til at spille. Af andre kan nævnes Esther Johnsen og Mads Danielsen fra Tulsmark. Vi havde det vældig sjovt.

Inden vi forlader Toftnæs bør endnu et træk nævnes. Ejner Bork var kommet på seminariet i Tønder, og Jens Bork og jeg skulle engang ned for at besøge ham. Vi havde to dage til at cykle den lange vej til Tønder og hjem. På hjemvejen gik min karbidlygte ud, og det viste sig, at den var løbet tør for vand. Nu var gode råd dyre, for der var langt mellem gårdene. Så siger Jens, »tis i den«, og det gjorde jeg, og vi fik lys på igen og nåede ud på natten Toftnæs.

1. november rejste jeg så 5 mdr. på højskole og kom derefter fra 1. april 1931 til at tjene hos Carl Kruse i Galtho ved Tistrup. Det var små tider, og jeg fik 500 kr. for 7 mdr. I november 1931 fik vi en ny pige, Karen, og det varede ikke længe, før vi kiggede lidt til hinanden, og resultatet blev så, at hun i dag er min kone.

På samme tid fik vi nye røgterfolk på gården. Det var et ægtepar, Niels og Yde, og de stammede fra Agerbæk. Niels og Yde har deres andel i, at Karen og jeg kom til Agerbæk, idet vi alle fire den 1. november 1932 rejste fra Tistrup til Agerbæk. Niels og Yde skulle hjem og være bestyrer hos Niels' mor, som var blevet enke, og Karen og jeg fik plads på to forskellige gårde. Jeg var først et år hos Peder Olesen, derefter to år hos Hans Kloster. Hos Hans Kloster følte jeg mig igen som hjemme. Deres børn var helt små dengang, og den sidste var

endnu ikke født. Hans Kloster var godheden selv, og et ualmindeligt begavet menneske. Hans og jeg drøftede alt; jeg blev sat ind i hele hans tilværelse, også den økonomiske side.

Det andet år, jeg var der, blev Karen og jeg gift, og vi kom til at bo i Sdr. Agerbæk. I vinteren 1935/36 gik jeg på løst arbejde, daglønnen var lille — 3 kr. om dagen på egen kost, og vi gav 18 kr. om måneden i husleje!

Den vinter brugte Hans Kloster og jeg megen tid på at finde et lille sted, som kunne blive vort eget. Vi så på mange ejendomme, indtil vi fandt ejendommen i Debel, hvortil hørte 17 tdr. lamd, 2 små hvide russere, 6 køer, 4 kalve og 2 søer, og prisen var 20.000 kr. Da vi skulle have pengesagerne ordnet, kom der til at mangle 800 kr. Dem ville hans kautionere for i Andelskassen, men Hans kunne se længere end til nuet. Jeg husker tydeligt, som var det i dag, at han sagde: »Det går ikke, det er forår, og der skal gødning og sædekorn til, du bliver nødt til at have en driftskapital, så vi låner 1.000 kr., ellers kommer du ikke over foråret!« Ja, dengang var 200 kr. mange penge.

Det var starten på egen drift. Det var en underlig fornemmelse, da jeg, som altid havde arbejdet med store heste, pludselig stod med to små russere, og jeg syntes til tider, at der nok kunne være behov for at hjælpe dem lidt, men det var utroligt, hvad sådan et par små bæster kunne trække, når de ville. Elektricitet var der endnu ikke. Vi måtte anvende petroleumslampe inde og en flagermuslygte i stald og lade, men det gik endda, især under krigen, hvor vi skulle have mørkelagt alligevel. Derimod voldte en gammel fordmotor, der skulle trække tærskemaskinen, os mange kvaler. Det var ikke altid, vi kunne starte den og komme igang den dag, vi ønskede det, og bedre blev det ikke af, at motoren skulle stå udenfor. Når den så kom igang, måtte Karen ud at hjælpe til. Jeg mindes engang, vi skulle tærske, og de to små drenge, vi da havde, måtte låses inde i køkkenet, hvor tændstikker og alt var lagt til side, så de ikke kunne komme galt afsted, men oh ve og skræk, da Karen kiggede ind ad køkkenvinduet, for at se til dem, havde de fået askeskuffen fra komfuret trukket ud på gulvet, og de sad begge stolte og slog ned i den. Man kan vel forestille sig, hvordan der så ud i køkkenet. Dette er kun et ud af mange træk af den art.

Vi fik elektricitet i efteråret 1943, men det var en betingelse, at ledningerne blev taget ned om sommeren, da de skulle sættes op til moserne, hvor der skulle presses tørv, og man kunne ikke skaffe tilstrækkelig med kobbertråd under krigen.

I 1947 købte vi 17 tdr. land, som lå lige på den anden side af vejen, en græsfenne som havde ligget i over 30 år. Den blev pløjet samme efterår, og om foråret tilsået med korn, og der stod en vældig avl. Nu er det sådan, at man ikke skal snakke om en stor avl, før den er i hus, og det fik vi og mange andre at sande. En fin sommerdag sidst i juli måned, hvor jeg om formiddagen havde sprøjtet kartofler mod skimmel, og om eftermiddagen var til møde med skatterådet på Fåborg Kro, fik vi denne naturkatastrofe, som mange ældre endnu kan huske. Vi, som sad i kroen, mærkede ikke ret meget andet, end at det blev meget mørkt og begyndte at blæse ret usædvanlig kraftigt. Vi var klar over, at der var noget galt, da vi sidst på eftermiddagen skulle cykle hjem, men det var et chokerende syn, der mødte os, jo nærmere vi nåede Agerbæk og endnu værre i Debel. En gård samt flere træer var væltet, og hjemme hos os var der ikke en hel rude tilbage noget sted, og vandet skyllede ned inde i stuerne, fordi tagstenene var slået løse. Det værste var dog, at på marken var alt korn totalt slået ned, der var kommet hagl så store som dueæg, og det hele tog kun 5-6 minutter.

Kartoflerne var væk, og ikke et blad tilbage på roerne. Skypumpen strakte sig over et smalt bælte, men den berørte mange. Der var ikke mange, der havde en storm- og haglskadeforsikring, og i tiden efter var det en taknemmelig opgave at være forsikringsagent — de kunne tegne haglskadeforsikringen alle steder. Der blev sat hjælpeforanstaltninger i gang, da det jo var hele vor eksistens, der stod på spil. Således fik vi et rentefrit lån af staten; det var afdragsfrit i tre år, og skulle så afdrages over fem år. Vi fik 2.800 kr., hvilket var en stor hjælp, men også en byrde, da vi skulle til at afdrage gælden.

Mit første offentlige hverv var som snefoged fra 1940 til 1944. I de år havde vi tre tørre somre, og tre hårde vintre med megen sne, og vejene skulle dengang ryddes med håndkraft. Der var snekastningspligt på alle gårde og huse, og jeg forvaltede hvervet med hård hånd, det kneb nemlig altid at få de store gårde ud med det mandskab, som de skulle!

Krigen fik ende, og i marts 1946 havde vi sognerådsvalg. Der blev holdt prøvevalg, som vi kaldte det, det var ikke-politisk, og jeg blev opstillet på en lokalliste. Dengang behøvede man ikke at spørge, om man ville lade sig opstille, og man kunne godt sætte en og samme person på to lister, men en betingelse var dog, at man ikke skyldte i skat. Dengang var der mange sognerådsmedlemmer, som betalte skatten for andre, blot for at få deres stemmer. Nu vi er ved skatten, mindes jeg engang under krigen, hvor der blev uddelt svinekort, og kommunekassereren kom hen til mig og sagde, at jeg skyldte i statsskat. Jeg protesterede, da jeg aldrig før havde betalt statsskat, men det var rigtigt, jeg stod til to kroner. Jeg havde dem ikke, men fik lov til at betale dem ad to gange, ja, det var tider! Valget blev overstået, jeg overværede ikke optællingen, men det rygtedes dagen efter, at jeg var valgt, tillige med lærer Jensen, »æ gammel degn«, som vi kaldte ham, en loyal kollega gennem 12 år.

Jeg drømte ikke om, at det var starten til 32 år som kommunalpolitiker, men tænkte en flygtig periode eller to. Man kom ind i problemerne med det samme. Finansminister H. C. Hansen havde på det tidspunkt netop gennemført en pengeombytning og en formueopgørelse, og der kom mange morsomme ting frem. Jeg blev formand for skolekommissionen og var medlem af den i 20 år, men sognerådsarbejdet var dengang ikke så tidkrævende som nu. Der blev selvfølgelig nedsat de forskellige udvalg, som der skulle, men udvalgene holdt aldrig møder særskilt, de blev altid holdt sammen med de almindelige sognerådsmøder, da alle 7 medlemmer var med i alle udvalgene. Der var heller ingen bestemt mødedag, møde afholdtes, når der var sager, og vi ellers havde tid til det og altid om aftenen. Tilhørere var der aldrig.

April 1962 havde S. Th. Sørensen, Fåborg, været sognerådsformand i 25 år. Han var da fyldt 71 år, og ønskede derfor at trække sig tilbage, og jeg blev valgt til formand. Der var dengang den regel, at de, som ved valg til folketinget og sognerådet forestod afholdelsen, skulle have et vederlag herfor. Dette modtog vi aldrig, men beløbet gik i stedet til en fælles udflugt, hvor vi tog vore damer med, det liver jo altid op, når det andet køn er med. Således skulle vi et år til Sydfyn over Ringe til Svendborg, og der var bestilt aftensmad i Årøsund. Vi

skulle rejse fra Assens med den lille private færge, hvor der var bestilt plads til kl. 17, men det viste sig, at vi var blevet lidt forsinket, så da færgen skulle afgå, havde vi endnu 10 km til Assens. Vi ringede til færgeriet og fortalte, at vi var blevet forsinket, men kunne være der om ca. 10 min. Da vi nåede havnen, var færgen sejlet og lå allerede et stykke ude. Hvad skulle vi nu gøre? At køre udenom til Årøsund ville vær for langt. Pludselig ser vi færgen komme ind igen for at tage os med, det kan man vel nok kalde service, men det var jo heller ikke DSB, og det skete vist i 1960.

Perioden 1962 til 1966 blev en meget interessant periode. Der havde længe været talt om kommunesammenlægning, for der måtte større enheder til for at klare opgaverne. Der blev talt om 2 til 3000 indbyggere pr. kommune, et tal der senere blev forhøjet til 5000 indbyggere, men det skulle være en frivillig sammenlægning. Der skete imidlertid ikke noget. Senere blev der af amtsrådet indkaldt til et møde på Hovborg Kro, hvor kommunerne fik en redegørelse, og blev opfordret til at gøre noget ved sagen.

Efter mødet sad Hans Tofterup fra Starup og jeg ved et bord.Hvad vi fik, skal der ikke berettes om, men vi drøftede sagen, hvorefter vi forsøgte at få et møde i stand mellem Fåborg, Årre, Starup og Åstrup sogneråd. Det lykkedes, men vi blev hurtig klar over, at Åstrup var fuldstændig afvisende overfor tanken. Nu vi er ved Åstrup sogneråd, mindes jeg et møde, som stiftamtmand Edelberg havde indkaldt til, og hvor et medlem af Åstrup sogneråd blandede sig utidigt, hvorefter stiftamtmanden siger: »De taler, som De er sognerådsformand!« Det kunne lukke munden på ham. Der kom herefter hurtigt røster fra Grimstrup sogneråd, at man gerne ville deltage i sammenslutningsforhandlinger. Der kom realitetsforhandlinger i gang, og amtet kom ind i billedet med fhv. amtsrevisor Lohmann Jensen fra Ribe som fast mødedeltager. Kredsen af kommuner blev senere udvidet med Næsbjerg og Øse. Efter mange møder — der var jo mange detaljer, der skulle klares, blev vi enige om at gå sammen til én kommune fra 1. april 1966. Dette var en af de første kommunesammenlægninger i landet.

Tiden var efterhånden ved at være knap. Vi var kommet til august 1965, og den nye kommune skulle have et navn. Der kom flere for-

slag, men vi fandt frem til navnet Helle, som skulle godkendes i indenrigsministeriet. Helle er et ejerlav midt i den nye kommune og består af 4-5 gårde og et par huse. Vi mente iøvrigt, at navnet nok kunne godkendes, da Jens Otto Krag på det tidspunkt var statsminister, og hans kone dengang hed Helle. Som afslutning på forhandlingerne havde vi en sammenkomst på Fåborg Kro, hvor samtlige sognerådsmedlemmer skulle underskrive et sammenlægningsdokument. Det var en historisk dag.

Jeg udtalte herefter overfor stiftamtmand Edelberg og andre, at jeg til valget i marts ville trække mig tilbage efter 20 år i sognerådet.

Men du milde, da blev jeg ellers sat i rette af stiftamtmanden så det forslog. Han sagde med skarp tone og idet han så mig lige i øjnene: »Det havde jeg dog ikke troet om Dem (Edelberg sagde altid DE) — her går De i spidsen for at få etableret en kommune af så stort omfang, og som ikke ret mange tror på kan holde, og så bagefter løber De fra det, det havde jeg ikke troet om Dem.« Jeg blev noget slukøret og vidste ikke, hvad jeg skulle sige, men kom til at tænke over sagerne, og det endte jo med, at jeg lod mig opstille igen, og blev valgt som medlem af den nye kommunalbestyrelse, hvor der nu skulle vælges 15 mod før 38 medlemmer.

Sammenlægningen af de nævnte kommuner var fuldt ud frivillig, men blev for de kommuner, som ikke selv kunne finde det rette leje gennemtvunget, således at alt kunne være klart til kommunalreformen trådte i kraft 1. april 1970. I stedet for de hidtidige sognerådsformænd fik man herefter borgmestre i alle kommuner. Jeg blev borgmester i Helle, og borgmesterposten var så krævende, at jeg i maj 1970 afstod gården i Debel til min søn Hans. Hans havde to år før bygget hus i Agerbæk, så vi kunne bytte bolig. Borgmesterposten er som nævnt krævende, men interessant; man kommer i berøring med mange forskellige mennesker, og jeg har haft mange dejlige oplevelser blandt kolleger i Helle og andre kommuner. Jeg har dog altid syntes bedst om det daglige arbejde på kommunekontoret blandt personalet, som virkelig bestilte noget, og havde jeg ikke haft min højre hånd, kæmner P. Lind, og kommuneingenør Andersen som støtter, var jeg ikke blevet ved så længe.

En borgmesters arbejde består ikke alene i at sætte sig ind i sagerne, men også i at repræsentere kommunen udadtil.

Da Esbjergs nye lufthavn skulle bygges, kunne svæveflyveklubben ikke flytte med, men måtte se sig om efter et andet sted, og man fandt da en egnet plads i Helle kommune. Da bane og hangar var færdig, holdtes der en indvielsesfest den 15. maj 1971, hvortil borgmester Henning Rasmussen og jeg var indbudt. Vi holdt begge en lille pæn tale, som det sig hør og bør, og så blev vi inviteret til at få en tur med et svævefly. Nu har jeg aldrig kunnet tåle at komme til vejrs, så jeg var meget betænkelig, men Henning Rasmussen kom op først, og kom godt ned igen. Jeg tænkte på Helle kommunes anseelse, når borgmesteren fra Esbjerg kunne, så måtte jeg også.

Værsågod, ind i kabinen, et smalt rum man lige akkurat kan sidde i, og glas foroven og til begge sider, underligt er det ikke at høre en lyd, men bare glide gennem luften. Da piloten ville vise mig et bestemt sted nede på jorden, kneb det for mig at se, og pludselig vender han flyet lidt om på siden — jeg griber fat i stroppen i loftet, og jeg var overbevist om, at vi gik lige på næsen ned — det gjorde vi ikke, men landede fint. Efter turen blev vi begge indbudt til at komme en anden gang og få en tur, og vi takkede selvfølgelig, men jeg tænkte ved mig selv: Det prøver du aldrig mere! Nej, så var jeg mere på hjemmebane, dengang der blev indbudt til borgmesterløb på Billund travbane. Der var en halv snes borgmestre, der tog mod indbydelsen, men denne gang var Henning Rasmussen ikke med. Vi skulle køre en søndag efter det ordinære løb. Karen sad blandt tilskuerne og hørte, hvordan folk snakkede om løbet og udtrykte tvivl om, hvorvidt borgmestrene nu også kunne det, det havde de da intet begreb om.

Vi kom igang, og vi syntes selv, det gik rasende stærkt. Jeg mener, det var borgmesteren fra Jellinge, der blev nr. 1, og jeg blev nr. 2. Vi fik pæne præmier, men jeg har aldrig været så tør i halsen, som da løbet var færdigt, alt støvet fra banen gjorde luften helt tør, og da var en øl på sin plads. Dagen efter stod der i Vestkysten, at det ikke var noget hårdt løb!, så fik vi den.

En aften efter sengetid blev jeg ringet op af en mand, der forespurgte, om jeg ville foretage en vielse næste lørdag. Vielsen skulle foregå i luften mellem Billund og Italien, og der var købt returbillet

til mig, da jeg skulle hjem igen med det samme. Hvis dette var i orden, ville der komme en taxa og hente mig. Jeg måtte meddele den vordende brudgom, at jeg først og fremmest måtte have parrets papirer, og bad ham komme op på kontoret næste dag og snakke om sagerne. Han kom, og fik også prøvelsesattesten i orden, men jeg måtte beklage ikke at kunne vie dem i luften, da det skulle være inden for Helle kommunes grænser, men dersom det absolut skulle være så romantisk som i en flyvemaskine, ville jeg da gerne høre min kollega borgmester Back Pedersen i Billund, om han havde tid. Det havde han, og parret blev viet i flyet, men medens det endnu stod på jorden. Jeg har siden viet bruden til en anden, det er jo det, der kan ske.

Endelig bør teknisk udvalgs tur til Holland nævnes. Vi var på studietur, og havde til formålet lejet et lille 8-personers fly. Vi kom godt derned, og så det, vi skulle se og forrette. Da vi skulle hjem, var det lidt overskyet, og det blæste lidt, og piloten oplyste, at der lå et lavtryk over Skagerak. Vi startede, men fik snart at mærke, hvad et lavtryk betød. Da vi kom længere nordpå, var det en hel »orkan«, som havde ligget over Danmark om eftermiddagen. Det gik nogenlunde, mens vi stadig var ude over vandet, og godt nok ramte min sodavand loftet og meget andet, men da vi satte kursen ind over land til Billund, blev dette lille fly smidt som en anden fodbold. Vagn Åge spurgte piloten, om vi kom godt ned, hvortil han svarede: »Jeg har kone og to børn«. Jeg tror, at jeg på det tidspunkt kunne have bevilget alt, bare vi kunne komme ned. Hvordan de enkelte medlemmer havde det, skal der ikke berettes om, men Karen havde varm mad til mig, da jeg kom hjem, men »nej tak« jeg tænkte kun på at komme i seng.

Der kunne fortælles mange morsomme træk og oplevelser fra den tid, men fra 1. april 1978 havde jeg besluttet at holde op som kommunalpolitiker. Der er et ord, der lyder sådan: »De hverv, du i tiden har samlet, skal du slippe, når tiden er inde, klog er den mand, som forstår at gå, før man beder ham forsvinde.« Ja, lad yngre og friske kræfter komme til, jeg var på det tidspunkt 68 år og havde aftjent min politiske værnepligt. Jeg ønskede også at have nogle år sammen med min familie. Det kan ikke nægtes, at så langt et liv i politik, går ud over hjemmelivet, og har man ikke forståelse i hjemmet, så går

det galt. Jeg har altid haft en god støtte hos min kone. Kom jeg hjem og var langt nede, kunne hun altid få de lyse sider frem og hjælpe mig op igen, og var jeg højt oppe, havde hun evnen til at få mig ned på jorden igen.

Ja, nu er ringen næsten sluttet. Jeg rejste fra København i 1924. I dag har vi, foruden tre sønner bosat her i Jylland, to som er rejst til København. Den ene af dem har to børn, en dreng og en pige, som begge har erklæret, at de vil ud til landbruget.

I. C. Christensens liberale livssyn, som jeg fik øjnene op for i min skoletid, har fulgt mig lige siden, og da jeg holdt op som borgmester, blev jeg formand for Fåborg sogns venstreforening. Nu hygger jeg mig sammen med mor Karen.

Ja, sådan gik det til.

Bladet i bogen sig vender
let, som man ser,
under veløvede hænder
let som en fjer.

Bladet i skoven sig vender
lettere dog
end for veløvede hænder
bladet i bog.

Bladet i verden sig vender
som lykkespil,
under usynlige hænder
som Gud det vil.

Bladet, som Herren det ville,
vendte sig tit,
når det gik Danmark ilde,
vendte sig blidt.

(Grundtvig, 1853).

OM MIN ANKOMST TIL VARDE, PORTEN TIL EVENTYRETS LAND, I 1925

AF ELSE NORDENTOFT KIETZ.

JEG VIDSTE egentlig ikke helt præcist, hvor Varde lå; men det fik jeg fortalt af damen på lægebureauet i København, da telefonen ringede, og hun sagde, at nu havde hun en god stilling til min kæreste, og at hun havde lovet ham at ringe, når der kom noget virkelig godt. — Men han var ikke hjemme og kom først hjem næste dag, — om hun ikke kunne ringe imorgen? — Nej, det kunne hun ikke, for hun skulle give svar nu, ellers gik stillingen til en anden. — Om jeg ikke godt kunne sige ja for min kæreste? Stillingen var god, og hun havde som sagt lovet ham at sige til, når der kom noget virkelig godt. — Nå ja, jeg var ikke helt dristig, men sagde ja og håbede på lykken.

Det var lillejuleaften 1924, og stillingen skulle tiltrædes 1. januar 1925. Den første måned var et vikariat for dr. Alstrup, som havde købt lægepraksis i Esbjerg og skulle begynde der 1. januar 1925. Derefter var chancen der for at blive 2. reservelæge. 1. reservelæge var dr. Peter Erik Heiberg, og overlæge var dr. Kaj Bech, som tiltrådte juleaften, fordi overlæge Christoffersen pludselig døde.

Jeg var hos mine svigerforældre i Haslev, apoteker Nordentofts, hvor Knud og jeg skulle fejre julen sammen. Og Knud drog altså af til Varde til nytår — og faldt straks godt til på sygehuset blandt kollegaer og personale og patienter.

Da foråret kom, rejste jeg en tur til Varde og boede på Hotel Damkjær, dengang byens bedste hotel, og fik by og sygehus og det hele forevist. Vi blev enige om, at til sommer kunne vi gifte os, så rart var der i Varde. Knud kunne få sin sommerferie i tilslutning til vores

bryllup, som stod i København hos en elsket moster til mig (jeg mistede min mor, da jeg var 10 år). — Bryllupsrejsen gik til Schweitz. Jeg havde valget mellem 3 uger i Frankrig eller 14 dage i Schweitz, så meget dyrere var der i Schweitz — men jeg ville se bjerge, og det var pragtfuldt.

Vi var meget spændte på hjemkomsten til Varde — mon der var nogen, der tog imod os? — Jo, det var der, og det var over al forventning! Da toget kørte ind på Varde station kl. 9 morgen — vi havde været med sovevogn fra København til Esbjerg og stod nu spændte og kiggede ud ad vinduet — da stod Peter Erik Heiberg der sammen med grosserer Lasson, som var formand for sygehusbestyrelsen. Heiberg stod med en stor buket hvide roser og grossereren en lille trompet, som han gav et par stød i til velkomst. Vore kufferter blev båret ud til grossererens bil — den kære, gamle »Hansa«, men selv skulle vi køre i åben vogn med heste for, gennem byen, ud omkring »Det gamle sygehus« (nu Svaneparken) og ad bøgestien til huset bag overlægens have, hvor der var reservelægebolig.

Men først holdt vognen stille midt i Storegade udfor boghandler Clausen. Ovenover boede fru Christoffersen, enke efter overlægen, der var død juleaften 1924. Hun kom ud på sin altan med sine 2 børn, 2 sønner og 1 datter, og alle kastede de roser ned i vognen til os, ønskede os velkommen og til lykke. — Så drejede vognen op ad Østergade, Østervold og ind på Bøgestien, ind på pladsen nedenfor overlægens have, — og der var vel nok velkomst! Grosserer Lasson og Peter Erik Heiberg var ankommet med bagagen, og atter lød der trut i hornet, nu højt og gjaldende, og så stod de alle opstillede i en lang række. Forrest stod overlægen i sin hvide kittel, så Heiberg og grossereren, så oversygeplejerske frk. Olsen, frk. Bakkensen og ind i stuen sad frk. Terndrup og spillede »Det er så yndigt at følges ad« — på mit klaver, som med forskelligt indbo var sendt over til os.

En stor, høj, hvid flagstang var rejst med dannebrog vajende. Et par visitkort sad på stangen. Det var bryllupsgave fra fru Christoffersen og hendes børn. I den lille have stod havebord med bænk og stole, bordet dækket til 2, varm the og friske rundstykker og blomster på bordet. — Det så indbydende ud.

Der blev en hilsen og gratuleren med dejlige velkomstord og

bryllupsgaver på bordet i stuen. — Jeg vil aldrig kunne glemme det, det var vidunderligt, en dejlig sommermorgen. — Nå, så kaldte pligten alle de tilstedeværende bort, og der sad Knud og jeg ved morgenbordet i den lille hyggelige have og så på hinanden — og begyndte vort samliv i Varde — hvor jeg nu har boet i 55 år.

EFTERSKRIFT!

Knud Nordentoft var først og fremmest huslægen. Rede til at rykke ud ved dag som ved nat. Han kendte sine patienter, var inde i familiernes forhold. I dag tør det nok røbes, at recepten af og til var en diskret pengeseddel. Det dyreste af alt, tiden, var han heller ikke karrig med. En fortrolig samtale i de små timer gav lægedom til mange.

Og da landet blev ramt af pesten sydfra, undslog han sig ikke. Man kaldte ikke forgæves på ham, og der var dage, da lægetasken rummede andet end medicinalvarer.

Meddelelsen om hans død i koncentrationslejren følte som en tragedie. I dag ser vi den som noget andet og mere: Fuldbyrdelsen af en rank persons liv.

EN GYMNAST, DER NÅEDE STORE RESULTATER — FRA LANDMAND TIL SKOLELEDER

AF GUSTAV JENSEN, NR. NEBEL.

MADS NIELSEN er født på Henne-Lønne kommunes gård i Klinting den 1. februr 1901. På den tid var hans forældre Dorthea og Hans P. Nielsen bestyrere der. Fattiggården blev gården kaldt, og på den tid var der flere »lemmer«, der havde ophold der. I 1906 købte familien Rolfsøgård i Fidde, her voksede Mads Nielsen og hans to søstre op. Interessen for gymnastik blev tidlig vakt hos Mads Nielsen, om sit første møde med den skriver han selv følgende:

»Til minderne hører mødet med mandsgymnastikken som den var, da man som dreng fik lov til at se ind i den del af de voksnes tilværelse. Det allerførste af dem stammer fra drengetiden, da jeg — omkring 1912 må det have været — overværede en prøvepåklædning karlen på min faders gård en søndag formiddag foretog i anledning af den forestående opvisning. Aldrig før havde jeg set nogen i en sådan dragt: tricot med rund haludskæring og stumpede ærmer, begge dele med rød påsyet kant, korte benklæder knappet under knæene og snørede sko. Alt dette i hvidt, dertil lange uldne og sorte strømper, og endelig, det mest iøjnefaldende, et bredt skærf bundet om livet og med en kæmpesløjfe på siden. Med uforbeholden interesse så jeg ungersvenden forandre udseende, og derefter hans forsøg med nogle af opvisningsprogrammets øvelser, især dem overfor hvilke festdragten voldte problemer. Det skete efter lederens udtrykkelige ordre. Af hensyn til opvisningen måtte det på forhånd klares, om bukserne kunne nå — og holde — til dybe knæbøjninger, om man kunne klare en bøjstående armstrækning nedad uden at jage fingrene i den store

sløjfe så den blev revet op osv. Jeg forstod af det hele, at her var noget, der optog karlene stærkt, når de mødtes i forsamlingshuset, havde i korte glimt fattet lidt af hvad mandsgymnastikken var, anede måske lidt om, at den også var andet end leg og udløsning af bevægelsestrang. Og da jeg et par år senere for første gang oplevede at se de voksne gymnaster til en opvisning stod det klart, at her var noget, man måtte se at komme med i, når muligheden bød sig. Det var som at se ind i en ny og skøn verden. Intet husker jeg af øvelserne fra den opvisning, ejheller af præstationerne i spring. Kun eet står fast og sikkert i erindringen: Indmarchen af karleholdet med to garderhøje, ranke og harmoniske mænd på fløjen. Rammen om denne opvisning var ellers ikke særlig flatterende. På grund af forsamlingshusets lidenhed var den henlagt til landsbykroens kørestald. Dansegulvet, der var lagt over den toppede kampestensbrolægning, klaprede lystigt. Luften var kendelig påvirket af rummets daglige funktion, og gymnasterne måtte kante sig gennem den smalle dør fra skænkestuen, hvor de stillede op. Men skøn var den indmarch alligevel, ihvertfald som vi drenge så den. Dragten var nu enkel og stilfuld: Lange hvide benklæder, intet skærf, ingen røde kantninger. Den statelige rejsning, som især prægede de to fløjmænd, fangede blikket. Var det mandstypen, der fostredes i gymnastiksalene, så var den værd at ligne. Gik der gennem gymnastikforeningen en vej til at blive en mand af den type, da var det værd at være med. Der var ikke tvivl længere: Hvad her var anet, måtte opleves.«

Mads Nielsen blev en ivrig deltager, når der var gymnastik i forsamlingshuset. Der var flere voksne mænd på holdet, der kom til at stå som forbilleder for ham. Hjemme tumlede han med færdighederne på høloftet, så støvet fra det utætte loft dryssede ned over køerne, hvad hans far ikke så gerne så. Om sommeren boltrede han sig sammen med kammeraterne i engene ved Rolfsø. På den tid var flik-flak kommet på mode, og et yndet mål for de unge mænd at stræbe efter at kunne. Også boldspillet, dvs. fodbold, blev dyrket ivrigt om sommeren. I Henne blev der allerede omkring 1870 oprettet en skytte- og gymnastikforening, og mange delingsførere har gennem årene udført et stort arbejde for ungdommen der. Af de mest kendte kan nævnes: Martin P. Haahr, han var delingsfører og spillemand i

en menneskealder, Kristian Kristensen Killemose, der blev lærer på Vallekille højskole, var født og opvokset i Henne, og havde i sin ungdom ledet gymnastik der. Af det ældre kuld af delingsførere Mourids Christensen, Houstrup, Anders Sørensen, Kløvgård, Niels Hansen Thomsen, Dyreby, Mads Nielsen og hans søster Stinne, Laurids Rotbøl, Stausø, var en dygtig spillemand, og han spillede til folkedans for undertegnede i mere end femogtyve år.

Der var således såvel tradition som kultur at føre videre i Henne. Som 20-årig var Mads Nielsen elev på Ollerup folkehøjskole, hvor Niels Bukh var leder af delingsførerafdelingen — dog med Frede Hansen som lærer i flere af de vigtigste fag. Og i 1925-26 var han elev på gymnastikhøjskolen i Ollerup. Da han senere på sessionen trak frinummer, og ikke blev soldat, tog han i stedet for dette højskoleophold.

I 1927, da Niels Bukh gæstede Island og England med sine to elitehold, var både Mads og hans forlovede Herdis Skånning fra Holstebro deltagere på holdene. Herdis havde også været elev på begge skolerne i Ollerup. I 1928 giftede de sig og overtog gården i Fidde.

Mads skulle have været gymnastiklærer på Ladelund landbrugsskole i den kommende vinter, men på grund af sin fars svigtende helbred, måtte han give afkald på dette skoleophold. Mads Nielsen var gårdejer i Henne i de fem værste kriseår, hvor der absolut ingen løn var at hente ved landbruget. I disse år udførte han et stort arbejde ved gymnastikken for børn og unge i Henne, og for fjerde hovedkreds, hvis karlehold han i fire somre ledee så godt, at hans navn blev kendt viden om.

I oktober 1933 var Niels Bukh på opvisningsturne i Jylland med de to gymnastikhold, der ugerne i forvejen havde vist deres kunnen i Ungarn. 4. hovedkreds havde indbudt ham til at give en opvisning i Arnbjerghallen i Varde. Den aften — vist rigtigt husket den 23. oktober — var det, at Niels Bukh helt uventet, uden nogen form for varsel, tilbød Mads Nielsen pladsen som gymnastiklærer på skolen fra vinterskolens begyndelse den 3. november. Det var et ærefuldt tilbud, og en ønskestilling for Mads Nielsen med den interesse, viden og kunnen han sad inde med. Men det var unægtelig også en svær

afgørelse at træffe næsten på stående fod. Kunne han forlade sin bedrift, kone og børn; de kunne ikke alle rejse med så kort varsel. Spørgsmålet, om han kunne medvirke ved de kvindelige elevers uddannelse ved sommerskolen, stod jo også åben. Herdis opmuntrede ham til at forsøge. Skolen i Ollerup, og alt hvad den stod for, stod jo begges hjerter nær. En bestyrer blev antaget, og Mads rejste til Ollerup. Lønnen var 200 kr. om måneden, det siger noget om pengenes værdi på den tid.

Da den første vinter var gået, rejste Herdis og deres to børn til Ollerup. Gården blev først bortforpagtet og senere solgt.

Det blev til 12 år i Ollerup, utvivlsomt en rig tid, rig på personlig udvikling for Mads Nielsen, rig på store og skønne oplevelser, og ikke mindst rigt på arbejde. Et stort arbejdspres blev lagt på hans skuldre, han måtte vokse med opgaverne, og det evnede han. Han blev en dygtig lærer, var grundig i sin undervisning, var altid rede med råd og vejledning til eleverne som gerne flokkedes om ham. Han måtte til tider undervise i flere forskellige opvisningsprogrammer, og selv være med som gymnast på eliteholdet, bl. a. ved olympiaden i Berlin i 1936. I week-enderne rejste han, så ofte hans tid tillod det, ud i landet til møder og kurser. I en årrække ledede han, sammen med fru Anne Marie Børup, de dengang så populære og velbesøgte kurser på Haubro ungdomsskole. I 1935 ledede han Ribe amts mænd ved landsstævnet i Ollerup. I 1947 Viborg amts mænd ved landsstævnet i Odense, og i 1949 De danske gymnastikforeningers 500 mands hold ved lingiaden i Stockholm. Kvaliteten af den gymnastik, disse store hold viste, var på den tid absolut uovertruffen. Alt dette arbejde og meget andet, samt de nødvendige forberedelser dertil, krævede stor udfoldelse af energi og vitalitet, som Mads Nielsen også ejede i rigt mål. Det er dog ingen overdrivelse at sige, at han ofte »brændte sit lys i begge ender«.

Under krigen satte formanden for Viborg amts gymnastikforening, lærer Karsten Gundersen, Hammershøj, et arbejde igang for at rejse en skole ved Viborg. Som forstanderpar for skolen ønskede han at få Herdis og Mads Nielsen.

De modtog opfordringen dertil, og gik dermed ind til deres livs største opgave: At rejse og lede gymnastikhøjskolen ved Viborg.

Arbejdet med skolens rejsning strakte sig over årne fra 1942 til 1951, først da kunne skolen modtage sit første elevhold.

Viborg by skænkede gård og grund til skolen.

I foråret 1945 flyttede Herdis og Mads Nielsen dertil og fik bolig på gården.

Som byggeleder skulle Mads Nielsen medvirke ved skolens rejsning og dens praktiske indretning.

Før skolen kunne optages på højskoleloven, måtte dens fundats og undervisningsplan godkendes. Dertil blev daværende undervisningsminister Jørgen Jørgensen skolen en god støtte. Bevillingsmyndighederne krævede, at skolens egenkapital havde en vis størrelse i forhold til byggeomkostningerne. Og da disse år for år var stigende, lykkedes det først i 1948 efter tredie indsamling, der omfattede samtlige jydske gymnastikforeninger og gav et klækkeligt beløb, at skaffe den nødvendige egenkapital, så byggetilladelsen kunne gives.

Fredningsmyndighederne lagde også hindringer i vejen, idet man ikke ville tillade, at den påtænkte grund blev anvendt til skolebyggeri. Alle vanskeligheder blev dog overvundet, skolen blev rejst og kunne modtage sit første elevhold den 3. november 1951.

Jævnsides med dette store og krævende arbejde med skolens rejsning, hvor alle trådene var samlet i Mads Nielsens hænder, og som stillede store krav til udholdenhed og tro på sagen, udførte han også andet arbejde. I flere vintre uddannede han delingsførere på Askov højskole. Selv gik han i skole, når hans tid tillod det.

I 17 år var Herdis og Mads Nielsen forstanderpar på skolen, og i den periode fik 2771 unge mænd og kvinder lederuddannelse der. Herdis stod trofast ved sin mands side, og som den ideelle højskolemor var hun ham en uvurderlig støtte i hans arbejde. Herdis havde omsorg for de mennesker, hvis varetægt var hende betroet. Hun var agtet og afholdt. Med sit rolige og stilfærdige væsen må hun høre til den type mennesker, som himmerlandsdigteren Johannes V. Jensen peger på i sit smukke digt: Hvor smiler fager den danske kyst, hvor han anvender ordene: Thi dybe minder og gammel agt, og milde kvinder hvor har de magt.

Ingen havde vel større forudsætning for at udøve den gerning som her forelå, end netop disse to mennesker. Mads Nielsen var nu i en

moden alder, og i 25 år havde han arbejdet intensivt for og med ungdom og høstet rige erfaringer.

Til den mangesidede undervisning, som skolen måtte give sine elever, valgte han sine medarbejdere med omhu. Hans målsætning for gymnastikken og lederuddannelsen havde længe stået ham klar: Han ville præge, korrigere, forme, opdrage og give sine elever syn for og evne til at glædes ved alt, hvad der er skønt.

Skolen var langtfra færdigbygget i 1951. I 1961 var en stor og moderne idrætshal opført, og i 1971 kunne svømmehallen tages i brug. Begge disse bygningsværker er hver for sig blevet betegnet som de smukkeste i landet.

Skolen, som den fremtræder i dag på det velformede terræn, med sine skønne bygninger, sine lærer- og personalebygninger, sin store parkeringsplads, sin frodige have med terrasser, skråninger og friluftscener, og sit stadium, hvor der på den store skråning er plads til et tusindtalligt publikum. Alt dette er blevet til efter Mads Nielsens syn. Hans udholdenhed, ildhu og dygtighed er med rette betegnet som legendarisk.

Ved Herdis og Mads Nielsens fratræden som forstanderpar den 30. oktober 1968, på 17-årsdagen for skolens indvielse, holdt skolen en fest for dem. Ved den lejlighed var der gæster fra det ganske land, og en lang række talere bragte dem deres tak.

Kort tid efter sin 70-års fødselsdag blev Mads Nielsen Ridder af Dannebrog.

Den 1. februar 1976 fyldte Mads Nielsen 75 år, og den 2. juni samme år nåede Herdis de 75 år. Den 1. februar blev en stor dag for dem. Da var skolen vært ved en storstilet festlighed, hvor over 100 gæster fra det ganske land var samlet for at hædre dem. Festen indledtes med en meget smuk gymnastikopvisning som Mads Nielsen i idrætshallen gav med 24 af sine tidligere mandlige elever. Et højdepunkt indtraf, da formanden for De danske gymnastik- og ungdomsforeninger, lærer Arne Rasmussen, gymnastikhøjskolen, hæftede Per Henrik Ling-medaljen i guld på den 75-årige gymnastikkæmpes bryst. Medaljen var en gave fra Svenska Gymnastikforbundet. Det var en meget overrasket og dybt bevæget 75-årig, der modtog denne

fornemme idrætsanerkendelse, men ingen har vel fortjent den bedre end Mads Nielsen. I hans mangeårige arbejde for folkegymnastikken har ledetråden i hans arbejde været de principper, Per Henrik Ling stod for, og som har dannet skole for utallige ledere i Norden.

Mads Nielsen er den tredie dansker, der har modtaget Per Henrik Ling-medaljen i guld, og uden for Sverige er der kun to nulevende personer foruden Mads Nielsen, der ejer den. Ved den påfølgende middag var der en lang række talere, der takkede og hyldede Herdis og Mads.

Undertegnede holdt følgende tale:

Jeg vil gerne sige et par ord om den type mennesker, som Mads Nielsen stammer fra, de stoute vestjyske bønder. Det stoute hos dem har sit udspring fra deres helstøbte personlighed. Mange af dem, som jeg har kendt, og hvor Mads Nielsens forældre, Dorthea og Hans Peder Nielsen, indtager en central plads, har jeg næret stor beundring og respekt for. De ejede en kultur som byggede på de bedste traditioner fra deres fortid. Fejlfrie mennesher har jo aldrig levet, men de var redelige sandhedskærlige mennesker, altid var de rede med hjælp, hvor en sådan var tiltrængt. De var arbejdssomme og pligtopfyldende, og at svigte et givet ord lå for dem meget fjernt. En mand er en mand, og et ord er et ord, det var en talemåde, der stod respekt om.

Mads Nielsens forældre var født i årene 1871 og 1872. De levede deres ungdom i det fattige århundrede, som det nittende århundrede er blevet kaldt. De lærte tilfulde arbejdsomhed og nøjsomhed at kende. Om brødet stod der respekt, det blev nævnt og betragtet som Guds gaver. På den tid var det ingenlunde en selvfølge for alle mennesker,at kunne spise sig mætte. Det var også et meget stort arbejdspres, der dengang blev lagt på de unges skuldre. Det var ikke otte timer daglig, man forlangte af dem, men snarere den dobbelte tid. Hvor blev der på den tid drevet rovdrift på de unges arbejdskraft.

Skønt Thea var fra en god gård i Henne sogn, blev hun ikke sparet. Hun fortalte bl. a.: Om sommeren, når der skulle skæres tørv i mosen, så måtte jeg, der tjente på en gård, bære disse tunge våde dyndklumper ud på læggepladsen i mine arme. Ingen tænkte på, at en hest for et brædt kunne have sparet mig for dette umenneskelige

arbejde. Og naturligvis var der en lang række køer at malke sent om aftenen.

Mads Nielsens barndomshjem var meget gæstfrit, og ofte var der ungdom forsamlet der. Forældrene forstod vel næppe den store interesse, Mads og hans to søstre havde for gymnastikken, og det var med vemod, de modtog meddelelsen om, at Mads Nielsen skulle være gymnastiklærer på Ollerup. De ønskede naturligvis, og havde regnet med, at gården skulle blive i familien. Hans Peder Nielsen døde i 1935. Han blev pludselig syg, og hans sidste ord til mig var følgende: Nu er der nok bud efter Peder Nielsen, men det gør heller ingenting, jeg ved jo, der er betalt for mig. Thea overlevede sin mand i 18 år, hun havde den glæde, at se skolen her blive rejst. Hendes 80 års fødselsdag blev fejret her. Thea var en beskeden kvinde, hun krævede ikke meget for sig selv, men med sine flittige hænder og sit tjenersind gjorde hun meget for andre.

I økonomisk henseende var det fem magre år, Herdis og Mads fik på gården i Henne, det var årene 1928 til 1933. Men bortset derfra var det nok alligevel nogle lykkelige år for jer. Da fik I jeres to børn og blev kendt og anerkendt i sognet. Da I rejste, var der en ældre anset mand, der sagde: Mads var ellers en mand, som Henne sogn kunne have haft god brug for.

I disse år fik Mads også lejlighed til at vise og øve sine evner som delingsfører ved hans ledelse af drengene i Henne og 4. hovedkreds' karle. Måske var dette arbejde medvirkende til, at du siden kunne blive lærer i Ollerup. Godt var det, dine rige evner kunne du næppe have fundet udfoldelse for på gården i Henne.

Jeg siger tak til jer, Herdis og Mads, for ungdomsårene, hvor jeg var i jeres hjem, og siden kom hos jer og følte mig hjemme. Hvad I kom til at betyde for mig, har jeg svært ved at finde ord for. Tak, fordi I hjalp os til at overtage gården, der fik vi vores hjem og arbejdsplads i 38 år.

Herdis og Mads Nielsens nuværende hjem »Østerled«, er en idyllisk plet, beliggende ved skolens indkørsel. Selv om de begge i år passerer deres 75-årsdag, er de ungdommelige og ingenlunde uvirksomme. Herdis passer selv sit hus, og udfører sekretærarbejde for sin mand. Mads har nu i en årrække været engageret som byggeleder ved

en række større byggeforetagender ved høj- og ungdomsskoler. På dette område har han erhvervet sig megen viden og erfaring.

Mads Nielsen har livet igennem været præget af et idealistisk livssyn.

OM VINTERLÆRERE OG VINTERSKOLER I GRIMSTRUP SOGN

AF J. BASTHOLM, VARDE.

OMKRING 1860 blev adskillelsen af Grimstrup og Årre sogne gennemført. De blev nu selvstændige kommuner, der hver for sig måtte opretholde sit skolevæsen.

Grimstrup havde sit faste lærer- og kirkesangerembede, og der var vinterskoler i Hjortkær, Roust og Rousthøje. Da der var 4 km fra Rousthøje til de yderste beboere i Knoldeflod, kunne det forudses, at der også måtte oprettes vinterskole der. Desuden var der så stort et antal børn i Roust og Rousthøje, at der burde oprettes faste embeder. Men befolkningen var fattig, og i ca. 30 år endnu måtte man klare sig med ueksaminerede vinterlærere, mens læreren i Grimstrup underviste 2 formiddage ugentlig i Roust og Hjortkær og læreren i Årre 2 formiddage ugentlig i Rousthøje. Da der kom vinterskole i Knoldeflod, måtte børnene derfra søge sommerskolen i Rousthøje.

25. august 1865 var pastor N. F. Lange, Grimstrup, og det øvrige forstanderskab i Knoldeflod for at ordne det fornødne ved den nye skole, der skulle oprettes i lejet skolestue.

Vejen standsede ved Peder Clausens lod, og man købte jord af ham for 4 rd. til vejens fortsættelse over hele lodden. Det nye vejstykke var ca. 115 favne, og afgrøftning og indkastning liciteredes bort i 3 stk. — det nordligste til Laust Christensen, Roust, for 1 rd., det mellemste til Peder Clausen for 1 rd. 2 mark, det sydligste igen til Laust Christensen for 1 rd. 8 skilling. Arbejdet skulle være færdigt 1. oktober 1865.

Endnu i 1887 var der en lejet skolestue i Knoldeflod, hvorfor man

ikke kunne indlade sig på at anlægge en skolesti, som ønsket af beboerne.

19. marts 1892 vedtoges det at bygge skolehus i Knoldeflod, men 8. august samme år vedtoges, at Chr. Christoffersen »skal bygge ved det gamle skolelokale og levere brændsel til skolen og derfor have 60 kr. årligt.«

Først 20. maj 1905 vedtog man endelig at opføre skolebygning til vinterlærer.

Andreas Nielsen, Rousthøje, udførte arbejdet.

Vinterskoler lignede hinanden: der var gymnastik- og legeplads ved skolehuset. I ældre tid var der ingen brønd. Man hentede en spand drikkevand til børnenes fælles brug hos naboen. Senere kom der brønd med pumpe (el. vinde) på legepladsen.

2. april 1887 vedtoges efter pålæg fra provsten efter vicitats at opføre »vandhuse« ved Hjortkær, Roust og Rousthøje skoler.

Skolehuset var delt i 3 rum. Vestligst lå skolestuen, og for enden af den var skolegangen mod nord og lærerens stue mod syd. — En kakkelovn i skolestuen og en koge-do. i værelset havde begge aftræk i skorstenen. I vestenden af skolestuen stod lærerens pult og stol, og pladsen var iøvrigt optaget af 5-6 mandsborde med bænk på samme fod som pladen. Med hensyn til siddepladser gjorde man ringe eller ingen forskel på store og små børn. — Så var der en hylde med læsebøger, regnebøger og måske salme- og sangbøger, og der fandtes nogle landkort. Men materiellet var sparsomt og som regel defekt. Lektiebøger, skrivebøger, penne, tavler og grifler måtte børnene selv anskaffe. Først i 1906 vedtoges for kommunens regning at skaffe skrivebøger, penne og tavler.

I disse skoler underviste en vinterlærer ikke sjældent 30-40 børn eller flere i alle aldre samtidig. Det kunne ikke alle steder blive lige godt. Men en del ueksaminerede lærere var dygtige. Nogle af dem var personligheder, der blev kendt i større kredse.

I regning, dansk og skrivning kunne de begavede børn blive dygtige, men der må have været et stort antal af børnene, der ikke kom ret vidt i kundskaber. Under disse forhold var det umuligt, at læreren kunne hjælpe de småt begavede børn tilstrækkeligt, og han lod dem så sidde og »tage« det, de kunne, eller han brugte »indbyrdes under-

visning«, lod de større og dygtige børn være »bihjælpere«, der hjalp de mindre. — Ordblindhed var et ukendt begreb, ligesom børns eventuelle tunghørhed eller nedsatte synsevne ikke blev erkendt, endsige behandlet eller taget hensyn til. En mangel, der gik gennem alle skoleformer og var årsag til uretfærdighed og miskendelse og mange tragedier.

Når gamle elever fra vinterskolerne dog endnu kan fortælle om, at det var dejligt at gå i skole, skyldes det vel for det første, at de ikke blev overmætte af skolegang og lærdom, men kom fra sommerens praktiske arbejde og nu havde lyst til at lære og høre. Der var ikke så mange fag, at nogen af den grund blev forvirrede. Man holdt sig til det praktiske og overskuelige. For det andet lagde lærerne megen vægt på at fortælle, og man fortalte i Ingemanns stil, fremhævede det poetiske og tænkte ikke så meget på den historiske sandhed.

Hvis beretningen var god og optog børnene, havde det mindre at betyde, om den var sagn eller virkelighed. — Men man troede også, at mange af de skønne sagn, — f. eks. om dronning Dagmar — var historisk virkelighed. Det gav atmosfære og lydhørhed i skolestuen.

De bedste af de gamle vinterlærere stilede efter, at børnene — om Danmark — skulle opleve noget i retning af, hvad Bjørnson siger i den skønne sang om Norge: Hun tog os i fanget, den gang vi var små, og gav os sin saga med billeder på, vi læste, så øjet blev stort og vådt. — Hvis der var oplevet lidt af dette, havde de haft det dejligt i skolen. Deri kunne de alle være med.

Man levede altså en del i digtningens verden. Også når læreren supplerede og i hviletimer læste højt af Ingemanns romaner, Bjørnsons »En glad gut« eller andet smukt, havde nogle af børnene den største oplevelse af kunst, de nogensinde kom ud for.

Kunne læreren synge, blev Ingemanns morgen- og aftensange (1837-38) en helt ny verden af skønhed også i vinterskolerne.

I Hjortkær var Jens Eeg Hansen vinterlærer 1870-71. Han havde en gård i byen og blev senere medlem af sognerådet.

Gregers Peder Gregersen var vinterlærer 1887-89. Blev senere gårdejer i Gjesing og landstingsmand.

Peder B. Thellesen, Skarrild, var vinterlærer 1894-1900 og derefter gårdejer i Hjortkær.

De to brødre Chr. Sneum, der senere blev lærer og viceinspektør i Nordby på Fanø, og Fr. S. Sneum, senere lærer i Gjellerup ved Varde, var skiftevis vinterlærere 1904-08.

— — —

Roust: 1845-46 var Johannes Thellesen vinterlærer. 1856-57 ansattes gårdejer i Roust Poul Hansens søn Johan Carl Poulsen.

Peder Hansen, Gjesing, var vinterlærer 19 vintre og blev derefter gårdejer og sognefoged i Årre.

Jes Peder Anton Jessen, Roust, var vinterlærer i Knoldeflod 1883-84, i Rousthøje 84-87, og i Roust 88-89. Han blev derefter vinterlærer i Horne og senere gårdejer, sognefoged og sognerådsformand der.

— — —

Rousthøje: Foruden foran nævnte J. P. A. Jessen kan nævnes Hans Sørensen, Rousthøje, der var vinterlærer 1891-97. Han blev senere gårdejer på Schæffergård i V. Nebel, sognerådsformand, amtsrådsmedlem og adm. direktør i Varde og omegns sparekasse.

Den sidste vinterlærer i Rousthøje var N. Chr. Pedersen. Han var født der i byen og virkede som lærer i vintrene 1897-1904. Også han var ueksamineret, men blev efter beboernes opfordring ansat i det faste lærerembede, der blev oprettet 1905.

I *Knoldeflod* var Hans Peder Skov, Autrup, vinterlærer 1881-82. Han var en begavet, men ejendommelig idealist, der havde taget lærereksamen, men af idealistiske grunde aldrig søgt embede. Han var vinterlærer eller vikar flere gange i Grimstrup sogn, men levede ellers af sit lille landbrug i Autrup i Fåborg sogn.

Jeppe Hejbøl Nielsen 1887-88 var senere vinterlærer i Ansager sogn og blev bekendt som lokalhistoriker.

Morten Chr. Lindegaard tog senere lærereksamen og teologisk embedseksamen og blev præst i Brande, i Hvejsel og i Vejen og døde som biskop over Ribe stift. Han var født i Hjortkær og var vinterlærer i Knoldeflod i 1906-07.

Søren Sjelborg Hansen 1910-11 blev lærer i Varde og senere i Vedersø i Kaj Munks tid.

N. C. Spandet 1914-15, senere lærer i St. Jyndevad og kendt som en virksom hjemmepolitiker og lokalhistoriker.

Dons Jensen 1915-16 blev senere lærer og viceskoleinspektør i Nyborg.

25. oktober 1926 vedtog sognerådet at gøre skolen i Knoldeflod til helårlig biskole og satte den årlige lærerløn til 1200 kr. Den første biskolelærer var Jens Møller Jensen, Agersted. — Dermed var vinterlærernes tid i Grimstrup sogn forbi.

Nogle steder havde børnetallet været så stort, at der også blev ansat en vinterlærerinde, som underviste i en lejet stue på en af gårdene. I 1868 lejedes for 8 rd. skolelokale til lærerinde for den kommende vinter hos Laust Christensen, Roust.

1887 indstilledes »til pogeskolen i Roust« Kirstine Marie Kristensen. — 1888 hed lærerinden Kirsten Andrea Simonsen, 1890 Margrethe Jessen.

I Grimstrup skole oversteg børnetallet 1902 det lovbefalede, hvorfor Engel Kristine Kristensen, Grimstrup, blev lærerinde 15. okt. — 15. maj med løn 200 kr.

Der blev faste lærerembeder i Roust 1891, i Rousthøje 1905 og i Hjortkær 1912, men også nu blev børnetallene så store, at der — navnlig i Grimstrup og Rousthøje — ansattes vinterlærerinder, — med afbrydelse 1913-17.

Efter sognerådsvalget i marts 1913 vedtog skolekommissionen og sognerådet en ny undervisningsplan, hvorefter øverste klasses børn skulle gå i skole 4 dage ugentlig i vinterhalvåret, — 2 dage á 5 timer ugentlig om sommeren. Nederste klasse omvendt 4 dage om sommeren, 2 dage om vinteren. Derved kunne undervisningen gives af 1 lærer ved hver skole og vinterlærerinderne spares. Der kom andragende fra de fleste hjem i sognet om at beholde den hidtidige ordning med vinterlærerinder i Grimstrup og Rousthøje og udvide den til også at omfatte Roust og Hjortkær skoler. Men sognerådet (med undtagelse af 3 medl.) holdt på sit og fik planen godkendt.

Ved sognerådsvalget i 1917 blev der stort flertal for vinterlærerinder ved de fire faste skoler, og »den vestjyske skoleordning« blev så indført overalt. — Men det medførte, at der skulle anskaffes flere

skolelokaler. — Mens Knoldeflod forblev vinterlærerembede, vedtog sognerådet 21. maj 1918 at sælge skolen og jordlodden i Grimstrup og bygge ny skole med lærerbolig og to klasseværelser nord for nuv. hovedvej 1 på jord købt fra præstegården.

Hjortkær fik skolen ombygget til to klasseværelser med ny forgang (efter tegning af tømrer Hansen, Hjortkær).

I Roust blev opført ny skolebygning med to skolestuer og forgang. Dette kunne gøres uden jordkøb. Lærerinden fik lejlighed i den gamle skolestue. (Tegning til både Grimstrup og Roust af arkitekt Larsen, Esbjerg).

Rousthøje var i 1905 blevet fast lærerembede med vinterlærerinde. Skolen havde fået to klasseværelser, der var bygget lærerbolig, og Knoldeflod vinterskole var blevet bygget. Andreas Nielsen, Rousthøje, udførte hele arbejdet for 1460 kr. i arbejdsløn.

PROVISORIETIDENS GENDARMERIKORPS I VARDE

AF FHV. OVERLÆRER EVALD LARSEN, VARDE.

FORLEDEN faldt mit blik på en overskrift i en gammel avis: I går for 50 år siden kom de første Estrupske gendarmer af den så forhadte ekstraordinære politistyrke til Varde«. Ved nærmere eftersyn viste det sig at være Ribe Amtstidende for 9. dec. 1935, jeg sad med.

»Kun 50 år siden«, skrev Amtstidende »men allerede historie. Mange ældre Vardensere vil endnu kunne erindre Estrups gendarmer, når de strunke og stive red gennem byens gader«.

— Nu er det så om føje tid 95 år siden, der oprettedes gendarmeristation i Varde. Lad os tage de gamle Varde-aviser frem fra byarkivets samlinger og se, hvad man skrev før og efter gendarmernes ankomst den 8. dec. 1885.

Den 27. okt. 1885 blev den foreløbige lov om oprettelse af et militært gendarmerikorps givet af kongen, Christian den Niende, på Amalienborg, og ordlyden kunne de følgende dage læses i aviserne.

Der skulle indtil videre som bestanddel af hæren oprettes et gendarmerikorps med det særlige formål i hele landet at yde de civile myndigheder understøttelse til opretholdelse af den offentlige sikkerhed, ro og orden samt til håndhævelse af de bestående love og anordninger.

De civile myndigheder er følgende: amtmanden, politiøvrigheden, toldvæsenet og den højstbefalende ved ildsvåde.

Korpset står umiddelbart under krigsministeren. Det består af officerer, underofficerer og gendarmer.

De nærmere bestemmelser om korpsets ordning, såsom dets indde-

ling, styrke og befalingsmænd og ligestillede samt gendarmer, antallet af beredne og uberedne, lønningsvilkårene i korpset, dets indkvartering, forsyning med heste, antagelse, forfremmelse, fortsættelse og afskedigelse af underofficerer og gendarmer, fastsættes ved kongelig resolution.

I fortsættelse heraf læses: Til chef for gendarmerikorpset har kongen udnævnt oberst af rytteriet T. Freisleben, som nylig har afgivet kommandoen over 4. dragonregiment.

I aviserne for 30. okt. bekendtgjordes ansættelses- og lønningsvilkår. — Til gendarmer hverves personer, der har gennemgået den første samlede uddannelse ved et af hærens våben. De pågældende skal være ugifte, af en sund og kraftig legemsbygning og i en alder af i reglen ikke over 35 år. De skal være pålidelige, ædruelige og af ulastelig vandel. De skal forpligte sig til at tjene mindst et år i korpset, dog kan de afskediges før udløbet af dette tidsrum, hvis man enten ikke er tilfreds med deres tjeneste, eller de gør sig skyldige i større forseelser, eller når der ikke længere er brug for deres tjeneste.

Gendarmer lønnes således: beredne, årlig 750 kr., uberedne, årlig 650 kr.

Endvidere får de frit kvarter, de får overmundering, frit lægetilsyn og fri medicin.

21. nov. 1885. Byrådet afholdt i går eftermiddag møde til valg af 2 medlemmer til at bistå politimester Kalko med indkvartering af gendarmer. Valgte blev murermester Hansen og kæmner Lassen.

Annonce i aviserne den 24. nov.: Da der her i byen om ca. 8 dage vil være at indkvartere en afdeling af et gendarmerikorps, bestående af henimod 30 mand og 12 heste, således at indkvarteringen skal ske på et eller om fornødent to steder, anmodes de, der mod en nærmere fastsat gødtgørelse måtte ønske at afgive de fornødne lokaler m.v. hertil, om inden den 25. ds., eftermiddag kl. 6, desangående mundtlig eller skriftlig at afgive tilbud, der kunne modtages af borgmesterkontoret hersteds.

I Varde indkvarteringskommission, den 22. nov. 1885.

Kalko, H. F. Hansen, L. C. Lassen.

Ribe Amts-Tidende, 8. dec.

Byrådsmøde i aftes. — Efter forslag af formanden overdroges

det indkvarteringskommissionen at besørge alt fornødent til gendarmernes indkvartering. Endnu i aftes var man ikke på det rene med, hvor de skulle være, og når de kommer i eftermiddag, bliver de muligvis indkvarterede enkeltvis hos byens beboere, indtil man kan få det samlede kvarter ordnet, hvorom endelig kontrakt ikke kan sluttes, før den øverstbefalende for gendarmerne her på pladsen kommer til stede og gør indkvarteringskommissionen fuldtallig.

Det oplystes under forhandlingerne at købmand A. Andersen i Sdr. Varde har tilbudt at indrette en ham tilhørende kørestald, så han mulig kunne have både de beredne og de uberedne gendarmer, og at købmand Gregers Forum har tilbudt kvarter for de uberedne.

I Amts-Tidende for 9. dec. oplyses, at gendarmerne i går ikke kom efter den første bestemmelse, og at der havde været forgæves »folkevandringer« til banegården både kl. 4 og kl. 7. Garnisonen kom først med sidste tog kl. 10½, og indtoget skete med stor hurtighed under fuldstændig ro og orden. Om gendarmernes indkvartering nævnes intet.

Vestjyllands Dagblads meddelelse om gendarmernes ankomst slutter med følgende: Gendarmerne gør alle indtrykket af at være sunde og kærnestærke karle og viser en høflig og behagelig optræden, så alle besindige folk, både af venstre og højre, der ønsker ro og orden i landet, må ubetinget hilse deres ankomst med udelt tilfredshed.

Ribe Amts-Tidende, 10. dec. 1885.

Mindetavle. I byrådets ekstramøde i går eftermiddag vedtoges enstemmigt et af skoleudvalget stillet forslag om, at der på gymnastikhusets forside anbringes en smuk og holdbar mindetavle, der overfor efterslægten kan vidne om overlærer Vilhelm Larsens gavmildhed og kærlighed for skolen, der så klart har lagt sig for dagen derved, at han har skænket kommunen de betydelige fornødne midler til gymnastikhusets opførelse.

Overlærer August Vilhelm Larsen, der tog sin afsked fra Varde skolevæsen 1. maj 1886, havde skænket 15.000 kroner til gymnastikhusets opførelse. Det var nok ikke færdigbygget før hen på forsommeren 1886. Det vides helt bestemt, at ovennævnte mindetavle først blev indmuret den 10. maj.

Gendarmerikorpset har da også vidst at gøre brug af gymnastik-

huset. Chefen i Varde, ritmester Kronmann, holdt dér eksersits med mandskabet, har ældre Varde-borgere fortalt redaktør Friid. De havde som skoledrenge sneget sig til at kigge gennem døre på klem for at se, hvad det var for noget spændende, som foregik.

Vestjyllands Dagblad, 26. jan. 1886.

Byrådsmøde i lørdags. — Det interessentskab, der ejer borgmestergården, ville modtage gendarmerne på betingelse af, at kommunen yder garanti for lejen i 3 år, hvorimod A. Andersen i Sdr. Varde ville modtage dem uden en sådan garanti.

30. jan. — Gendarmerne ville nu blive indkvarterede i Sdr. Varde, da ejerne af Borgmestergården ikke have villet frafalde fordringen om garanti.

Den gård, der benævnes Borgmestergården, er den senere såkaldte Frimurergård på hjørnet af Grydergade og Skolevej.

Interessentskabet bestod af 6 Varde-borgere, der ikke åbenlyst gav sig til kende som frimurere. Borgmester Lendrop, i Varde 1880-85, købte i 1884 gården af apoteker Helms arvinger. Helms døde 1880, og Lendrop havde vistnok boet til leje 1880-84.

Da borgmester Lendrop i 1885 forflyttedes til Horsens, oprettedes en købekontrakt mellem ham og gjæstgiver H. C. Jensen, Varde, angående ejendommen matr.-nr. 44, Varde bygrunde, dvs. hele arealet mellem Slotsgade og Skolevej, med Borgmestergården som eneste bebyggelse. Ved tinglysning i 1891 åbenbarede H. C. Jensen, at han i virkeligheden havde købt ejendommen i sameje med 5 andre mænd.

Interessentskabet udlejede gården til borgmester Kalko, der i 1885 afløste Lendrop, og som vistnok boede her i mere end en halv snes år.

Købmand Andreas Andersen i Sdr. Varde boede på Gellerupvej (Gellerupvej 8). Han var ifølge en handelskalender fra 1883 begyndt som købmand i 1851, og han var i 1885 noget oppe i årene. Og der var nok ikke megen brug for den tidligere omtalte rejsestald.

Gendarmerne rykkede altså ind hos ham . 1. feb. 1886, 3-4 officerer og 24 gendarmer med 12 heste. Det har knebet med pladsen, og det er interessant at se en brandtaksation fra 28. april 1886, hvor man foruden forhuset takserer et sidehus, en længe ved Andersens ejendom, 9 fag, hvoraf 2 fag er opført i indeværende år, de øvrige 7 fag er 6 år gamle. Er nu indrettet til gendarmeristald, står der.

Desuden er der et halvtag, tilbygget søndre side af fornævnte længe, med vaskerum, brændselsrum, retirade og sygestald.

Der skulle meget foder til de mange heste. I aviserne for 25. feb. 1886 annonceres om skriftlige tilbud på levering af fourage til gendarmeri-detachementet i Varde. Der behøves i april kvartal ca. 10.000 pund havre, 2000 pund hø og 7000 pund halm. Skriftlige tilbud med pris pr. 100 pund inden 2. marts kl. 5 aften til Andersen, premierløjtnant.

Vestjyllands Dagblad, 25. august 1886.

Medens 2 gendarmer, der var udsendt fra Nr. Nebels bevægelige visitation, den 9. f. m. stod på vagt ved vejen imellem Lunde og Lundtang, kom gårdejer Søren Nielsen af Kastkjær kørende fra Varde til sit hjem. Da han kom i nærheden af gendarmerne, anmodede han dem om at gå et stykke til side, medens han kørte forbi dem, idet han ytrede, at hestene ellers kunne blive forskrækkede ved at se deres lyseblå uniformer. Denne anmodning tog gendarmerne ingen notits af, men herover blev Søren Nielsen så forbitret, at han bl. a. kaldte dem to slyngler og hidsede sin hund på dem, idet han kørte frem. Gendarmerne, af hvilke den ene havde fået sine benklæder flået i laser af hunden, løb derpå efter vognen standsede denne og anholdt gårdejeren.

I den mod ham derefter anlagte justitssag er der i formiddag i Øster og Vester herreds ekstraret blevet afsagt dom, ved hvilken tiltaltes straf for bemeldte forseelse, om hvilken han er overbevist, i medfør af straffeloven er fastsat til fængsel på vand og brød i 8 dage. Desuden skal han betale sagens omkostninger, derunder 12 kr. til aktor, sagfører A. Harck, 10 kr. til defensor, prokurist Smith, samt en erstatning af 7 kr. 50 øre til det herværende gendarmeri-detachement for den på den ene gendarms benklæder anrettede skade.

— Den ivrige højremand, lærer og redaktør N. P. Kjelst, undlader ikke at løfte en advarende finger og skriver i fortsættelse af ovenstående: Redaktionen kan billige, at Søren Nielsen erholder den fortjente straf og kan kun beklage, at en mand, hvis fanatisme mod gendarmer selvfølgelig er vakt ved de hadefulde artikler, som det herværende fællesorgan for venstre og socialister næsten daglig indeholder mod dem, men forhåbentlig vil straffen, som Søren Nielsen får, være

en advarsel til ligesindede om ikke at lade sig påvirke af slige gendarm-artikler, da den viser, at de, når de vover sig for yderlig, selv får lov at lægge ryggen til.

— — —

Anden juledag 1886 om aftenen kom det til en større batalje hos gæstgiver E. Christensen på Torvet i Varde, hvor 2 gendarmer var mellem de tilstedeværende. Nogle overstadige, unge mennesker begyndte at komme med nedsættende bemærkninger til »de lyseblå«, og begivenhederne udviklede sig, så gendarmerne beordrede lokalerne rømmet. Næppe havde de under stor tumult fået værtshusgæsterne ud, før disse atter indvandrede. Gendarmerne hentede hjælp fra den nære politistation, men værten ville formene såvel gendarmerne som politiet adgang. Han var vel nok herre i sit eget hus! — de opsætsige personer fik næste dag forelagt en mulkt, og gæstgiveren måtte afvente sin dom ved retten.

I løbet af november og i begyndelsen af december måned 1885 organiseredes det militære gendarmerikorps med en styrke af 20 officerer, 53 underofficerer, 500 gendarmer og 277 heste, foruden 1 intendant og 5 sergenter af forplejningskorpset, således at der den 8. dec. 1885 var oprettet stationer med faste garnisoner i en række byer landet over. Der var 4 gendarmeriafdelinger, og Varde hørte sammen med Horsens og Ringkøbing under en hovedstation for 3. gendarmeriafdeling i Kolding.

Indtil videre skulle mandskabet sammenarbejdes og grundig instrueres i polititjeneste, idet man frygtede for, at for svagt besatte stationer »kunne friste urolige og opagiterede elementer i befolkningen til at forløbe sig og fremkalde »rivninger«.

Der indledtes snart godt samarbejde mellem gendarmeristationerne og de stedlige politimyndigheder, og der iværksattes daglige patrouljeringer på veje og gader, især med henblik på opretholdelse af vejfreden, anholdelse af betlere og løsgængere og iøvrigt mistænkelige personer. Imidlertid viste det sig snart, at i samme forhold som den offentlige sikkerhed og orden tiltog, og vagabondernes antal aftog i de nærmeste miles omkreds af gendarmeristationerne, voksede også usikkerheden, og tiltog vagabondernes antal i de fjernere liggende landjurisdiktioner.

Ribe Amts-Tidende, 18. dec. 1885.

Vagabonderne siges nu at have forlagt deres rejserute fra landevejene til stier og småveje. Udflyttergårdmændene klager over, at det nu er dem, som beæres med vagabondernes besøg.

Krigsministeren blev gjort bekendt med disse forhold, og i samråd med justitsministeren udsendtes i februar 1886 nye bestemmelser, hvorefter der i alle amter kunne gives en udstrakt patroullering, dels ved, at der foruden de oprindelige faste stationer oprettedes nye, faste stationer (bistationer) og bevægelige, midlertidige stationer, de sidste almindeligt bestående af 1 underofficer og 5-6 gendarmer.

Samtlige faste stationers antal, der ved udgangen af 1885 var 15, var den 31. dec. 1886 steget til 62.

Det viste sig snart, at korpsets personale også var brugbart til andet end det med patroulleringen forbundne arbejde, og politimestrene kom naturligt ind på at anvende gendarmerne fuldstændig som stedligt politi, ikke mindst i landjurisdiktionerne, i mange tilfælde ved at give den enkelte underofficer eller gendarm politimyndighed.

I 1887 begyndte man at gå bort fra de bevægelige stationer. Ved årets udgang var de faste stationers antal 104.

Ved midten af året 1888 var der i næsten alle landets herreder og birker oprettet faste stationer, de nyeste kommanderet enten af en underofficer eller gendarm. Styrken oversteg sjældent 4 mand.

Indberetning til Krigsministeriet
om
det militære Gendarmerikorps' Udvikling
siden dets oprettelse den 27de Oktober 1885
og indtil 1ste Juli 1888.

Indberetningen, trykt i Krigsministeriet, København 1888, slutter med oplysningen om, at gendarmerikorpsets styrke nu er på 29 officerer, 117 underofficerer, 500 gendarmer og 331 heste, foruden 1 intendant og 5 sergenter af forplejningskorpset.

Ovennævnte indberetning, som fylder 6 store sider, har følgende konklusion, altså fremsat i 1888:

Som følge af de ovenfor nævnte forhold og omstændigheder antog

korpset rundt omkring i landet med hensyn til politigerningen efterhånden mere og mere bestemt karakter af et militært organiseret politikorps, der virkede stille og roligt i samklang med de stedlige politimyndigheder, ensartet i sin optræden over hele landet og uden friktion på grund af sin militære disciplin og tjenestegang og overfor befolkningen med en alvor og vægt, som har haft til følge, at det har skaffet sig tillid og agtelse endog på steder, hvor det i begyndelsen mødtes med mistro og uvilje.

Men kopien af indberetningen, tilsendt mig på given foranledning af oberst og hærarkivar Weigaard Jørgensen, Rigsarkivets 3. afdeling, fulgte en oversigt over styrkerne ved gendarmerikorpsets stationer i 3. gendarmeriafdeling pr. 1. juli 1888.

Her kun tallene for, hvad der hører under detachementet i Varde:

1 officer, 1 bereden underofficer, 5 beredne gendarmer, 2 uberedne gendarmer, 8 heste.

Fast bistation i Esbjerg, oprettet 16. nov. 1886, 1 ubereden underofficer,4 uberedne gendarmer.

Fast bistation i Ribe, oprettet 16. nov. 1886, 1 ubereden underofficer, 2 uberedne gendarmer.

Desuden var der faste bistationer i Outrup, Billum, Ansager, Ølgod, Bramminge, Holsted, Vejen og i Vedsted med hver 2 mand, underofficerer eller gendarmer.

Af navne på gendarmer, stationeret i Varde efter 1885 gaves fra hærarkivet kun følgende: bereden sergent C. C. Grovermann og gendarmerne S. C. Christensen, F. F. Hansen, Carl Vogelius Andersen og Søren Chr. Sørensen.

Men disse personer er nok blevet udskiftet med få års mellemrum.

— Ved folketællingen 1. februar 1890 er der hos den tidligere lejer af Borgmestergården, borgmester Kalko, indkvarteret 3 gendarmer: Thorvald Ferdinand Hansen, 22 år, født i Randers amt, Carl Vogelius Andersen, 28 år, født i Hjørring amt, Søren Chr. Sørensen, 30 år, født i Thisted.

NB. De 2 sidstnævnte har altså været i Varde i længere tid. Søren Chr. Sørensen hører vi mere om senere.

De 3 gendarmer i Borgmestergarden var vistnok ved tællingen i 1890 de eneste i Varde. Hos A. Andersen på Gellerupvej boede ingen

gendarmer. På folketællingslisten er kun opført Andreas Andersen, 61 år, fhv. købmand, og hustruen, Inger Marie Hamburg, 55 år.

I 1891 havde et konsortium planer om at opføre en privat pigeskole i Varde. I en avisnotits oplystes det, at et flertal ved generalforsamlingen den 24. februar havde vedtaget, at pigeskolen skulle ligge i Frimurerhaven bagved gendarmerikasernen. —

Kaserne, det var nu så meget sagt. I 1891 var der nok uforandret 3 gendarmer indkvarteret hos borgmester Kalko, og der var hestestald i udbygningerne til gården, som nu også jævnlig kaldtes Frimurergården.

— Pigeskolen blev senere til forskolelærerindeseminarium og atter senere til Teknisk skole på Skolevej. —

— Den storpolitiske konflikt på Rigsdagen, der medførte provisoriske finanslove i 8 år, fandt endelig sin afslutning o. 1. april 1894.

På den nye finanslov udgik bl. a. en bevilling til gendarmerikorpset på 575.205 kr.

Ribe Amts-Tidende, 9. april 1894.

Den ordre til gendarmerikorpset, som fra overkommandoen den 3. ds. udsendtes til landets stedlige myndigheder, indeholdt følgende:

Korpset ophæves. Al politivirksomhed af korpsets personale ophører øjeblikkelig. Nærmere ordre om hurtigst mulig afvikling kan forventes. Det tillades korpsets personale at anlægge civil påklædning og anses tilmed for ønskeligt.

Vestjyllands Dagblad, 10. april 1894.

I Esbjerg er man ilde tilfreds med gendarmernes forsvinden. Byens avis skriver: Den 1. april forsvandt natvægterne fra Esbjergs gader i kraft af en sognerådsbeslutning, og 2 dage efter forsvandt gendarmerne i kraft af en rigsdagsbeslutning. Om dagen havde vi nu kun en mand til at våge over ordenens opretholdelse i vor unge by med dens stadige vækst, og om natten have vi slet ingen. — Vi kunne kun glæde os over, at vi blive fri for at se de provisoriske håndhævere af lov og orden, men det lader sig ikke nægte, at de her i Esbjerg have efterladt sig et tomrum.

19. april. Dagbladet optrykker efter »Nattidende«:

Savnet af gendarmerne. Rundt omkring i landet føler man i disse

dage efter gendarmerikorpsets ophævelse savnet af gendarmerne, ikke alene i byerne, men også mange steder på landet. —

Den dygtighed og humanitet, hvormed disse have optrådt, har forlængst forjaget den antipati, der på steder næredes mod dem, og den ro og fred, der ved deres hjælp er skaffet til veje, har skaffet dem tillid og agtelse. Løsgængeriet og vagabonderingen havde, før gendarmerne kom, på mange steder antaget en sørgelig udvikling, og næppe er korpset inddraget, før løsgængerne er på det rene med, at marken atter er åben for dem.

27. april. Gendarmhestene sælges i disse dage rundt omkring i landet ved auktion. Priserne på de halvgamle heste — deres gennemsnitsalder er ca. 13 år — er ikke særlig store. De sælges for 2-300 kr. pr. stk.

Som det var tilfældet i mange byer, blev også i Varde nogle af gendarmerne boende og fandt andet erhverv. Det var bl. a. den senere Politi-Jensen, Niels gendarm og Gendarm-Sørensen.

Sidstnævnte får i skattelisterne fra 1908 til 1930 tillagt afvekslende titler: høker, bybud, husejer, lygtetænder, trommemand. Men det står fast, at han i mindst 20 år fungerede som kommunens trommeslager.

En lille gruppe figurer, Varde bys sidste 5 trommeslagere, skåret i træ af kunstmaler Peder Steens, kan ses på Varde museum.

I kronologisk rækkefølge er det arrestforvarer Knudsen, arrestforvarer Grønholm, S. K. Sørensen, danselærer P. Bromerhoim og glarmester Georg Petersen (indtil 1948).

Sct. Jacobi kirkebog: Søren Kristian Sørensen, død 8. januar 1931. Gift, trommeslager, aldersrentenyder i Varde, Vesterport 19. Født 21. august 1859 i Frøslev på Mors.

Gift med efterlevende Mette Cicilie.

Sydvestjylland, 10. jan. 1931.

Den gamle trommeslager i Varde er død. — Forleden afgik trommeslager S. Chr. Sørensen, Vesterport, Varde, ved døden på Amtssygehuset, 71 år gammel. — Han havde i et kvart århundrede fungeret som offentlig udråber i Varde bys gader og var kendt af hvert menneske i byen. Fremmede vendte sig gerne om og så efter Sørensen, når han slog trommen for derefter at bekendtgøre, at den eller

den havde noget at sælge, eller at vandværket foretog udskylning af rørene. — Personlig var trommeslager Sørensen en god og brav mand, vellidt af alle.

Vestkysten, 5. marts 1938.

Niels Peter Nielsen, Ribevej 30, som døde den 4. marts 1938 i en alder af knap 74 år, stammede fra Kolding-egnen og blev efter soldatertidens afslutning ansat i gendarmeriet. Da han udtrådte heraf, fik han en landejendom, og sidst havde han i en årrække boet i Varde.

Niels Peter Nielsen må være den tidligere omtalte »Niels Gendarm«, og han var den sidste gendarm i Varde.

TIDERNE SKIFTER

AF WILLIAM CHRISTENSEN, OKSBØL.

I DAG, når der handles med gårde, er det store summer, der skal investeres. De skaffes for en stor del ved faste lån med en fast løbetid. Før i tiden var det ikke så meget penge, det drejede sig om. Da var det ofte i form af aftægtsydelser, at en gård blev overtaget, hvor løbetiden kunne være meget varierende, da de altid var for aftægtstagerens livstid, det gjaldt.

Lad os se, hvordan det var, da mine svigerforældre, Line og Hans Peder Hansen kaldet (Hans Svendsen) i 1895 overtog Stoubogård i Sjælborg:

Aftægtskontrakt

Hans Peder Hansen, som aftægtsyder, og Søren Jørgen Sørensen, som aftægtstager, begge af Sjælborg, Hostrup sogn, oprettes herved følgende kontrakt:

Jeg underskrevne Hans Peder Hansen, der under dags dato af min svigerfader, ovennævnte Søren J. Sørensen, er meddelt skøde på nedennævnte ejendomme, forinden herved af mig og efterkommende ejere af disse ejendomme til at svare mine aftægtstagere, Søren Jørgen Sørensen og hustru, Ane Marie Sørensen, født Eskildsen, for livstid følgende aftægt:

Aftægtstagerne beholde bolig i gården som hidtil så længe, de dermed er tilfredse, men så snart, de forlanger det, skal aftægtsyderen med 3 måneders varsel fra aftægtstagerens side, i den østre ende af den på matr. nr. 2 i Sjælborg værende våningshus indrette og

istandsætte 3½ fag deraf til beboelse for aftægtstagerne, som i et og alt skal indrettes efter aftægtstagernes ønske og forlangende og navnlig forsynes med fornødne vinduer, døre og loft foruden skorsten, komfur, kakkelovn, sengesteder og øvrige indretninger, der må være i forsvarlig stand og fremtidig vedligeholdes af aftægtsyderen på tag og på fag i forsvarlig beboelig stand, og navnlig skal han lade lejligheden kalke indvendig mindst en gang hver sommer, ligesom han også holder den vedlige med maling. Loftsværelset over nævnte aftægtsværelser står alene til aftægtstagerens rådighed og benyttelse og ligeledes have aftægtstageren fri og uhindret adgang til afbenyttelse af gårdens brønd og bageovn, samt bage og bryggeredskaber, hvilket altid af aftægtsyderen bør holdes i brugbar og forsvarlig stand. Til udelukkende brug for aftægtstagerne et stykke jord vest for min grænsende til gården nuværende have af størrelse 20 alen lang og 10 alen bred foruden hegnet, som aftægtsyderen skal lade opføre forsvarlig og siden holde i god stand, og han skal dyrke og grave haven 2 gange årlig, når aftægtstagerne forlanger det, ligesom han også årlig skal gøde haven ordentlig og tilstrækkelig. Aftægtstagerens aske og øvrige mødding tilfalder aftægtsyderen.

Årlig leveres aftægtstageren på deres bopæl gode, sunde, velrensede og velbevarede varer justeret dansk mål og vægt til sine bestemte tider og uden nogen betaling efterfølgende præstationer: 3 tdr. rug, 1½ tdr byg, 1 tdr. bygmalt, 2 skp. boghvedegryn, 3 tdr spisekartofler, friske og fri for små. hvilket leveres med halvdelen til hver 1. maj og den anden halvdel hver 1. november. 64 pund frisk oksekød af bagdelen af et fedt kreatur af vægt mindst 16 lisp. samt 32 pund førsteklasses flæsk fra forenden af et fedt svin, der vejer mindst 10 lisp., dog uden hoved. 4 pund afsmeltet fåretalg og 2 pund svinelister, der leveres mellem 1. og 14. november. 6 pund fåreuld, 8 pund hvid tvist af no. 8. 8 pund sød ost af god nymalket mælk. 2 skæpper salt. 1 sk. kogeærter. 2 pund humle, der leveres hvert år i november.

16 pund kaffebønner. 8 pund cicorria. 4 pund landis. 7 pund melis. 16 pund pudsukker. 2 pund skråtobak. 2 pund røgtobak i gode varer. 4 pund grøn sæbe. 4 pund soda. 24 potter kornbrændevin af 7 graders styrke. 20 potter petroleum og 160 stk. hønseæg. Disse varer leveres med en fjerdedel hver tamperdag. 48 pund saltet og tørret

hvilling. 32 pund saltet og tørret torsk samt 4 snese flyndere fanget på kroge. 3 lispund rughalm. 1 læs gulvsand, og fornøden bryggertag, der leveres hvert år 1. juli. Aftægtstagerens højtidsoffer erlægges ligeledes af aftægtsyderen årligt.Daglig hver morgen leveres aftægts-

Daglig hver morgen leveres aftægtstageren 2 potter nymalket uforfalsket god komælk, og ugentlig leveres hver onsdag morgen 4 potter kærnemælk og hver søndag morgen 1½ pund nykjærnet smør. Der leveres aftægtstageren årlig i rette tid inden 1. juli 10 læs gode hedetørv, 8 snese pr. læs. 5 læs gode mosetørv, ligeledes 8 snese pr. læs, alt af forsvarlig størrelse. 1 læs gode strøgne klyne fri for sand og svovl, 1500 stk., som alt af aftægtsyderen besørger henladet og tildækket på den plads, som anses for mest passende for aftægtstageren. Desuden skal aftægtsyderen, når forlanges og uden betaling besørge 1 læs klyne årlig tilkørt fra Vrenderup eller Fåborg mose eller fra andet sted i samme afstand fra Sjælborg beliggende sted alt efter aftægtstagerens ønske og forlangende. Aftægtsyderen besørger aftægtstagerens korn til mølle, når de behøver det og kører det malet tilbage, ligeledes skal med heste og vogn befordre aftægtstagerne enten til nærmeste købstad eller til slægt og venner ti gange årlig, når de ønsker det, og befordre dem tilbage igen efter et passende ophold, dog ikke i længere afstand fra Sjælborg som 5 danske mil.

Aftægtsyderen skal ligeledes yde aftægtstagerne befordring til kirken om søn- og helligdage og efter endt gudstjeneste tilbage igen, så ofte aftægtstagerne ønsker det. I sygdoms- og alderdomstilfælde skal der ydes aftægtstagerne al den hjælp og pleje, opvartning og tilsyn, de behøver, således som til hver tid kan forsvares, navnlig skal de da besørge deres brød, øl og mad tillavet af aftægtsyderen, som også skal lade deres syning og vask udføre, og dersom de ikke er tilfredse med hans forhold i så henseende, skal aftægtsyderen koste og lønne en dygtig pige til deres opvartning og pleje i enhver henseende. I sygdomstilfælde skal aftægtsyderen uden betaling afgive befordring til lægen, så ofte aftægtstagerne ønsker denne tilkaldt. Når nogen af aftægtstagernes slægt eller venner kommer i besøg til dem, skal aftægtsyderen afgive staldrum og fornøden fourage til deres heste. Aftægtsyderen skal stedse græsse og fodre et får rigeligt og godt for aftægtsfolkene, hvilket får de må udtage af gårdens fåre-

flok. Dør eller bortkommer dette får, haver aftægtstageren ret til at udtage et andet i stedet af gårdens fåreflok. Skulle aftægtsyderen ikke holde får, skal han købe et andet godt får i stedet. Fårets årlige yngel skal jeg fodre og græsse til mortensdag.

Aftægtstagerne have ret til at flytte med aftægten, når og hvor de vil, hvis de tage ophold et andet sted i Sjælborg, skal forananførte aftægtspræstation leveres dem, ligesom herved er bestemt på deres daværende bopæl, flytter de derimod længere bort, skal aftægten leveres dem der, dog ikke i længere afstand end 2 mil fra Sjælborg med undtagelse af mælk, brændsel, gulvsand, halm, bryggertag og befordring, for hvilket samt for husly, havejord og opvartning i sygdomstilfælde betales aftægtstagerne et vederlag årlig af 50 kr. med halvdelen til 1. maj og halvdelen til 1. november. Aftægtstagerne haver ret til, når aftægtsyderen derom med et halvt års varsel er underrettet atter at flytte tilbage i aftægtslejligheden og aftægten udredes da som før bestemt.

Aftægten leveres med det fulde uforandret således som af denne kontrakt er bestemt til den sidstlevende dør. Når aftægtstagerne ved døden afgå skal jeg besørge og bekoste dem hæderlig og anstændig begravelse efter egnens skik og brug. Aftægtstagerne forbeholder sig ret til, når de udflytter på aftægt, at medtage af gårdens indbo og husgeråd, alt hvad de skulle bruge og benytte der, og ved deres dødelige afgang tilfalder dette indbo såvel som aftægtstagernes øvrige efterladenskaber deres tvende yngste døtre Karen Sørensen og Pederline Kristine Sørensen til lige deling. Endvidere forpligter aftægtsyderen Hans P. Hansen eller efterkommende ejere af gården matr. no. 2 i Sjælborg sig herved til at yde min kones søster, pigen Mette Kirstine Pedersen fra Sjælborg for hendes livstid husly og anstændige klæder og føde på gården. Skulle nævnte Mette K. Pedersen ikke finde sig tilfreds på gården og da enten udflytte på aftægten til sine forældre eller et andet sted hen, skal gårdens ejer årlig udbetale hende som vederlag for ovennævnte præstation 50 kr., der erlægges med halvdelen hvert års 1. maj og halvdelen hvert års 1. november.

Til sikkerhed for de foran betingede aftægter og præstationer, der for det stemplede papirs skyld ansættes til et beløb af 2500 kr., og denne kontrakts punktlige og skadesløse i enhver henseende pant-

sætter jeg herved med prioritet næstefter nogle arvemidler til ovennævnte Mette K. Pedersen en kapital af 322 kr.. og nogle effekter ifølge skifteslutning af 26. november 1862 den mig under dags dato tilskødede gård i Sjælborg, Hostrup sogn, med bygninger og jorde, derunder matr. 2 a i bemeldte Sjælborg er skyldsatte for hartkorn 1 td. 2 skj. 2 fodk. ¾ alb. gammel skat 24 kr. 70 ører, bygningernes mur og nagelfaste ting, sæd og avl af hø og strå utærsket sæd, gårdens ildebrændsel samt gårdens besætning og inventar og øvrige rette tilliggender og tilhørende såvelsom hver anden af ejendommen faldende interesser, derunder indbefattet bygningernes og løsørets assurancesummer i tilfælde af ildsvåde, samt også gårdens anpart i Hostrup sogns kirke med tiende, der er behæftende med 4400 kr. Endvidere pantsætter jeg med første prioritet den mig efter skøde tilhørende anpart 3die part i englodden N1J af Visselbjerg Hovedgårds tilhørende englod er skyldsat for hartkorn 6 skj. 2 fdk. 1¾ alb. amtsskat 12 kr. 12 øre.

Det bemærkes, at aftægtstageren er bekendtgjort med at der ejendommen hovedparcellen af Visselbjerggård er forbeholdt rettigheder med hensyn til fiskeri og at der på hovedgården Visselbjerg hæfter kontrakt om aftægt til Jørgen Håhr Jepsen 98 rd. 3½ stk. obligation tinglyst 3 marts 1852, og at den samlede ejendom har vedtagning om, at der af samme skal ydes til sognepræsten 10 skp. rug, 12 skp. byg samt offer 12 Rd. årlig. Med denne aftægt erklærer jeg, Søren Jørgen Sørensen, på egne, hustrus og steddatters vegne mig tilfreds og til bekræftelse underskriver kontrakten af aftægtsyder og aftægtstager i vitterlighedernes overværelse på t. Varde den 31. januar 1895.

Som aftægtstager Søren Jørgen Sørensen.

Som aftægtsyder Hans Peder Hansen.

Til vitterlighed S. Poulsen og O. S. Nielsen.

— — —

Det skal lige bemærkes, at kontrakten aldrig kom i anvendelse, da de alle blev boende sammen, hvilket kunne være en stor hjælp på begge sider.

Det havde stor betydning, at sådan en kontrakt blev meget omhyggelig udført, da der altid kan være nogen, der kan finde smuthuller, hvis forholdet ikke var det bedste mellem aftægtsyder og

aftægtstager. Det er der mange fortællinger om. Engang stod der i en kontrakt, at tørvene skulle leveres til aftægtsfolkene i juni i tør tilstand, hvilket de også blev, men da de blev væltet af vognen uden for huset, blev der klaget, men fik den besked, at der ikke stod noget om, at de skulle leveres i hus. En anden gang blev en aftægtstager forbudt at hente vand ved brønden, selv om der stod, han havde adgang dertil, men blev afvist med den begrundelse, at der ikke stod noget om, at han måtte tage vand deraf.

I en kontrakt stod der kun mandens navn og hustru (uden navn). Da der var gået nogen tid døde hustruen, og manden giftede sig igen, endda med en pige på 36 år. Det blev imidlertid for stor en belastning på ejendommen, så den måtte tages tilbage igen.

Ja, det var noget om de gode, gamle dage, som der snakkes så meget om.

MI NABO, PE SME .....

AF STUD. MAG. KRISTIAN KRISTIANSEN, ODENSE.

VI HAR herhjemme et mundheld om, at »kært barn har mange navne«. Men er det nu også rigtigt, når det kommer til stykket? Nej; skal vi være helt nøjeregnende — og det skal vi — må vi sige, at det i virkeligheden burde hedde, at kært barn har mange *slags* navne: fornavne, mellem- og efternavne, kælenavn, tilnavn, øgenavn. I denne artikel er det ikke hensigten at fortælle både løst og fast om flere af disse slags navne, og forhåbentlig er der flere end den, der skriver disse linier, der synes, at det er både skægt og spændende stof.

»Tillykke, tillykke!« siger alle naboerne, vennerne og familiemedlemmerne. Velkommen til verden! Og nok en gang udspilles hele barselsstuekomedien, som den gjorde det allerede hos salig Holberg. Uanset om barnet bliver døbt eller ej, navn skal det have. Hertil knytter sig flere overtroiske, folkelige forestillinger, der stadig respekteres nidkært i mange hjem. Således må man ikke røbe barnets tiltænkte navn overfor nogen, inden dåben er en fuldbyrdet realitet, og barnet har fået sin selvstændige identitet. Det skyldes, at man ønsker at sikre barnet mod onde væsener af både overnaturlig og mere jordbunden art. Man mente, at hvis navnet blev røbet inden dåben, kunne troldtøj og onde mennesker nemmere få magt over barnet. Derfor måtte også barnets navn *hviskes* til gudmoderen, når denne førte barnet i kirke. — Blev man alligevel spurgt, hvad man havde tænkt sig at kalde den nyfødte, kunne man f. eks. som på Østsjælland eller på Møn sige, at »han (eller hun) hedder Ost- og Smørrebrød«, eller

man kaldte drengen »Smørre-«og pigen »Fedtebrød«. Det er sandsynligt, at dette også har været tilfældet her i Vestjylland.
Navnet er ingen tilfældighed, i al fald kun i uhyre sjældne tilfælde. — I ældre tids almue var det skik at opkalde den førstefødte dreng efter faderen. Hugo Matthiesen kalder det ligefrem »et Udslag af det dybt historiske Drag i Jydens Sind« (1). Meningen var, at man på den måde ønskede at bevare forbindelsen til de svundne slægter, og ofte sagde man, at »nu er han »kaldt op«, nu kan han godt dø« (2).

Barnet kunne også opkaldes efter sin onkel. I. C. Christensen fortæller herom i sine erindringer (3).

»Jeg havde nylig fået en lille broder, som snart skulle i kirke. Mads Peder spurgte min moder, hvad barnet skulle hedde.

»Det kan du da gerne fortælle mig, Karen, nu da jeg skal rejse«.

Min moder smilede og sagde: »Han skal hedde Mads Peder«.

»Ih nej, snak da. Jeg skal ikke opkaldes. I tror da vel ikke, at vi får krig, og at jeg falder?«

»Nej, det vé vi intet om, det ligger i Guds hånd. Drengen skal opkaldes efter min mands to afdøde brødre; men jeg vil nu nok tænke på dig, hver gang jeg pusler med ham. Du har altid været sådan en kær broder«.

Skulle det ske, at en pige måtte opkaldes efter en afdød eller nulevende slægtning, klarede man det ved at lave en -ine afledning. På den måde fik man navne som Mads(g)ine, Madseline, Petrine,Pedersille. Sådanne navne vandt først indpas i præstestanden (i 1700-tallet), og kun langsomt begyndte de at blive anvendt blandt landbefolkningen, der som en hovedregel var meget tilbageholdende med det nymodens påhit eller med at give børnene sjældne eller påfaldende navne.

I 1989 udkom i København en lille bog med titlen »Hvad skal Barnet hedde? En Fortale og ca. 400 smukke Navne«. I fortalen skriver forfatterinden bl. a.:

»Mit navn er, som De vil have set af titelbladet, Madsgine, og dette navn har jeg nu båret i 37 år.

De vil formentlig tro mig, når jeg siger, at det navn har været »ej blot til lyst« for mig på min vandring gennem livet. Hvis mine forældre havde anet, hvilken synd de begik imod mig, da de gav mig

navnet Madsgine efter min onkel Mads, da ville de vistnok have betænkt sig to gange — og så måske have fundet på et mere menneskeligt.

Fra jeg begyndte at komme på gaden er mit navn blevet taget forfængeligt på den mest ubarmhjertige måde. Alle børnene i nabolaget råbte efter mig: »Maskine, Maskine, kom og træk mig«, og så tog de fat i mine skørter og ville have mig til at agere dampmaskine.

Når nogen, som ikke kendte mig, spurgte mig, hvad jeg hed, blev jeg blussende rød, thi jeg vidste, at der altid ville følge sådan noget som en dårlig skjult fnisen eller et eller andet udbrud om »et sjældent navn«, »et løjerligt navn« eller lignende efter, når jeg sagde dem det.

Da jeg gjorde min debut i skolen, blev mit navn modtaget med en lattersalve, som fik mig til at tudskråle og læreren til at holde en spildt forelæsning om, at man ikke skulle le ad nogen, fordi de havde et underligt navn, og så snart frikvarteret kom, overgik børnene hverandre i at opremse de forskellige slags maskiner, de kendte, og i at undre sig over den ny maskine, som kunne græde, og så endte det med, at jeg fik navnet »Grædemaskinen«.

At gennemgå de kvaler, jeg led i skolen, ville føre for vidt, og hvem der kender skolebørns opfindsomhed, når det gælder om at drille en kammerat, kan let tænke sig, hvilken tortur jeg gennemgik. Men da jeg så var konfirmeret — på kirkegulvet stod jeg øverst, hvad der gav anledning til en vittig bemærkning om, at en maskine kunne sagtens komme frem — fik jeg tjeneste som stuepige, og grædemaskinen blev nu forandret til en fejemaskine. Når gårdskarlen så mig, begyndte han på den bekendte melodi, »Sät maskinen i gång« og spurgte mig, om jeg ikke kendte en maskine, der kunne feje gade for ham.

Det sørgeligste var dog, da jeg endelig blev forlovet. Min kæreste var selvfølgelig ikke i forvejen kendt med mit fornavn. Som følge af tidligere dyrtkøbt erfaring holdt jeg det skjult så længe som muligt, men uheldigvis havde jeg en rival, som en dag fik lejlighed til at underrette ham derom, og hans kærlighed kølnedes straks i en påfaldende grad; — inden en måned var jeg igen »i verden så ene«, og det har jeg været siden«.

Se, det var jo en rigtig tåreperser, og selvom det ser ud til, at *denne* Madsgine har været københavner, har den selvsamme — eller en lig-

nende — historie utvivlsomt udspillet sig utallige gange herovre i det vestjydske.

Men hvad hed folk herovre da rent faktisk i gamle dage? Forfatteren Poul Bjerge kunne i en artikel omkring 1920 fastslå, at »det var omtrent de samme navne, som findes her endnu« (4). Han bringer en liste over navnene på de, der 1688 stod skrevet for ejendommene i Hodde og Tistrup sogne.

Adam, 1.
Anders, 2
Christen, 12.
Christian, 1.
Eske, 1.
Hans, 8.
Hendrich, 1.
Jens, 8.
Jeppe, 1.
Jørgen, 1.
Knud, 4.
Laurids, 1.
Laurs, 1.
Mads, 4.
Morten, 1.
Niels, 7.
Otte, 1.
Peder, 6.
Poul, 1.
Regert, 1.
Simen, 1.
Søfren, 6.
Terkild, 1.
Tommes, 1.

Andersen, 2.
Bertelsen, 1.
Christensen, 10.
Einvolsen, 1.
Ericsen, 1.
Eskildsen, 1
Grafersen, 1
Hansen, 5.
Hansdaatter, 2.
Ifversen, 1.
Ifversdaatter, 1.
Jensen, 4.
Jepsen, 1.
Jørgensen, 4.
Knudsen, 4.
Larsen, 3.
Lauridsen, 1.
Laursen, 1
Madsen, 6.
Mogensen, 1.
Nielsen, 7.
Nielsdaatter, 1.
Olsen, 1.
Ollufsen, 1.
Pallesen, 1.
Pedersen, 9.
Pouls (kvindeefternavn), 1.
Rasmussen, 1.
Søfrensen, 2.
Thygesen, 1.
Tostesen, 1.

Man ser straks, at det er navnene Christen, Hans, Jens, Niels, Søfren (dvs. Søren), Peder og Mads, der er de mest populære. Denne opfattelse bestyrkes også, når man ser, at der ligeledes er en stærk repræsentation af de parallelle efternavne (Christensen, Hansen, Jensen osv.), der peger tilbage mod det forudgående slægtled.

Nu er denne liste selvfølgelig et alt for spinkelt grundlag at bygge sikre ting på, men tager man f. eks. folketællingen 1787 som dækkende for hele dette århundrede — og det kan man roligt gøre — er Niels, Jens Christen Peder og Hans de klart dominerende, og procentuelt set er Tistrup og Hodde sogne dækkende også på landsplan.

»Også i 1800-tallet danner de gamle folkelige navne grundlaget i dansk navnepraksis både i by og på land. Det er stort set de samme navne, som vi kender fra det foregående århundrede, f. eks. *An(n)e, Karen, Marie og Hans, Peder eller Christian*«. Dog sker der visse forskydninger, således at drengenavne som *Jens og Hans* langsomt må lade pladsen til fordel for andre og delvis nye navne. »Blandt de navne der er med til at skubbe de gamle ud kan nævnes ..... for drengenavnenes vedkommende *Christian, Peder, Jørgen eller Peter*« (5).

Forskellige pudsigheder kunne indtræffe. Sine Godskesen fortæller fra sin barndom på Fanø:

»Snart derefter blev barnet døbt, og det gjaldt om, at det fik det rigtige navn; dette skulle først, hvis det var en dreng, faderens faders navn og derefter morfaderens, og var disse nu tilfældigvis de samme, fik barnet det samme navn to gange efter hinanden — ligeså med pigerne. - Det kunne også hænde, at to eller tre i én familie måtte have det samme navn, hvor man så måtte hægte et andet ved for at gøre forskel« (6).

Nogle steder i Jylland, i al fald i Viborg Stift, var det dog ikke altid man hægtede dette ekstra navn på. Denne »uskik skal ikke være ualmindelig«, hedder det i en skrivelse fra Kirkeministeriet i 1858 (7).

Men der var selvfølgelig en måde, hvorpå problemet med at skille folk med enslydende navne i en by ude fra hinanden på, kunne løses. H. C. Andersen beretter fra en ikke nærmere stedangiven by:

»der var i en by to mænd, som begge havde selv samme navn,

begge to hed de Claus, men den ene ejede fire heste og den anden kun en eneste hest; for nu at kunne skille dem fra hinanden, kaldte man ham, som havde fire heste, den store Claus, og ham, som kun havde den ene hest, lille Claus«.

Det er det, man kalder til-navne, og de er i sig selv fuldstændig harmløse. De blev ofte også dannet efter den pågældendes erhverv, som f. eks. Jens Kræmmer, Laust Møllersvend, Mikkel Post, Mads Snedker, Hans Skrædder eller Morten Smed. Mange af disse erhvervs-tilnavne gik senere over til at blive regulære *slægtsnavne.* — Man kunne også i daglig tale henvise til Jens Bemsig (han havde en parcel ud fra Bemsiggaard i Ansager sogn). Eller der var Niels Hansen, som imidlertid altid blev kaldt Niels Lundsby, eftersom han var født i Lundsby i Aadum sogn. I sådanne tilfælde er det hjemstedet, der afgør tilnavnet.

En særlig form for tilnavne har vi i øgenavnene. De to udtryk betyder egentlig præcis det samme, men ved øgenavn forstår man dog almindeligvis navne med humoristisk, evt. drillende funktion snarere end det oprindeligt præciserende (og neutrale) tilnavn.

Det var i 1920, at den første bil kom til Stenderup. Niels Mikael Pedersen var den lykkelige ejer, og hvad andet kunne han vel komme til at hedde i folkemunde end »Bil Niels«? (8).

»I Stenderup var der også en mand, der vævede. Hans navn var Mathias ..... Han var sønderjyde og var, hvad sproget angik, meget uforståelig. Når han ville fortælle noget, havde han altid for vane at sige: sindissen, dissen, sin, sin. Han blev derfor ofte kaldt: »Sindissen Mathias«« (9).

Anton Berntsens digte er fulde af eksempler på såvel til- som øgenavne. Jeg har allerede anført ét i denne artikels overskrift, og her følger et andet. Det er fra et digt, der handler om den lokale landsbytosse (eller i al fald original):

»Åsomtie gik han å såå: Jaja,
di kålde mæ Tåvvele-Pæje,
men a æ no ett så tåvle endda,
læ Folk så sæjj, hwa di sæje« (10).

Fru Ane Marie Jensen, der er født 1899 i Janderup sogn, beretter ligeledes nogle kostelige eksempler på folkeligt lune og vid:

»Mens jeg var barn, og mens vi boede i Øster Kærup (Janderup sogn) havde vi sommetider besøg af to tiggerkoner, der kom til os hver for sig .....

»KaffeHanne« gik gerne hen til komfuret og følte på kaffekanden og sagde: »Du hår wal eet en slat kaffe?« Derfra vel navnet. »Stinne-Latespung« bar en hvid lærredspose til at samle de tiggede sager i, og det har sikkert givet hende øgenavnet, da »lat« jo på vestjysk betyder lærred« (11).

Med denne artikel er der kun åbnet for skatkisten, og det ville ikke være vanskeligt at levere materiale til yderligere adskillige sider. Men alting må jo have en ende, og således også i dette tilfælde.

Forfatteren Pauline Worm skrev omkring 1880, at der ikke går nogen folkelig bevægelse over vort land, uden at den sætter sig sit spor i de navne, vi bruger. Og det er så sandt, som det er sagt. Der er en fantastisk masse spændende kulturhustorisk stof gemt i vore navne, et stof, som man slet ikke kan underkende betydningen af. Endelig må det også påpeges, at et vist kendskab til navngivningstradition herhjemme generelt kun vil være til gavn og fornøjelse for det behagelige folkefærd, vi finder sysselsat med slægtsforskning på vore arkivers læsesale.

NOTER:

1. Hugo Matthiesen: »Den sorte Jyde«, s. 90. Gyldendal, 1939.
2. K. L. F. Nielsen: »Fra Studekørsel til Motordrift, s. 11. Herning, 1922.
3. J. C. Christensen: »Fra min Barndom og Ungdom«, s. 28-9. Arhuus: De Unges Forlag, 1925.
4. Poul Bjerge: »Jydske Bønder«, s. 36. H. Aschehoug & Co, 1921.
5. Citeret efter Georg Søndergaard: »Bogen om personnavne«, s. 194. Politikens Forlag, 1979. — Se i øvrigt nærmere sammesteds.
6. Sine Godskesen: »Livet på Fanø i Midten af forrige Aarhundrede« I *Fra Ribe Amt,* bd. 5 (1919-22), s. 134.
7. Se »Love og Expeditioner vedkommende Kirke- og Skolevæsen«, første bind (1857-59), s. 203-4. Gyldendal, 1869.
8. Alle ovenstående eksempler på til- og øgenavne er hentet fra Jeppe Hejbøl: »Ansager Sogns Historie«. Ansager: Udvalget for Udgivelse af Ansager Sogns Historie, 1940.
9. Sammesteds, s. 263.
10. Anton Berntsen: »Gjemm-Ævvel«, s. 55. Gyldendal, 1923.
11. »Folkeminder«, hefte 6-10 (1960-64), s. 159-60.

THOMAS

AF BIBLIOTEKAR LAURITZ U. CHRISTIANSEN.

En sommerdaw under æ krig
gik a omkring o hæend
o håd ingenting o ku law
ve nowwe folk, a kjæend.

En yngre student sod o løest
opp for en syk i seng.
Vi snaket lidt sammel så sind,
sjæl om a kun wå dreng.

Fra skuelgång innd i æ by,
rutebil ind o hjem,
a kjæend ham en smule fra før.
Andt duket no bår frem.

Han graewet beskøtelsesrum
ued i hans værtsfolks haew,
i dowwel forstand, ku han smiel,
under æ jord di daw.

Han tråth mæ no nier i æ graw,
såe, hwa nok eth wå lwt,
a håed bår o tih ,æj, te ham
— gjemt — a håd her fåt sjæt.

Om eth a wol hiel håd forstandn
ham o æ graw dens bund,
han raw mæ skom næsten i ed,
hworfor a holdt mi mund.

For tow o så tow lo a saml:
Han wa wol sawt ow mæj,
o her håd han altdå ku find
fristæj imeld o fræj.

A såw ham så alle igjæn.
Moneder kun sko go.
A høer kun en daw om hans dø.
Swær wå et o forsto.

For slynget han blöw af en bil,
mens di wå vild o flugt
i mörrk fra en större aktion,
hwor di wå blöwwen brugt.

De mærket mi drengesind möj.
Jæn wå gawn væk, a kjæend.
O bodde hans far o mor
tanker a hwer daw sæend.

I daw no æ grawstien dæhjemm
standser a tit nok ve. —
En ung mand belæer mæ om krig,
som a eth tröej wå te.

ISBN 87-980498-8-7